

Godina VII. Knjiga XVI. Broj 12. Zagreb, decembar 1968.

ZASTAVE

STIŽE JOJA

(Nastavak)

Vestminsterka odbila je punih devet sati. Baršunastom portijerom prigušeni glas gonga rasplinuo se umirućim titrajima kao vapaj daleke citre, „prva, druga, treća, četvrta, peta, šesta, sedma, osma i deveta puna ura, nema sumnje, devet sati, pa kako sad odjednom – devet? U tišini, što je poslije noćasnog Jojinog fortissima od riječi, od konjaka i od dima prijala kao blagi polusan poslije glavobolje, onaj žamor glasova, ono, mora se priznati, ne baš suviše obzirno tumananje koridorom amo-tamo, kad je jutros, u polusnu, odjeknula grmljavina teške, okovane porte sa topotom čizama po svježem još neutabanom snijegu, ono se Stari s Mikom bio zaputio na ranu jutarnju misu, zvonila su zvona Pozdrav Gospi, a bit će da je uspio odspavati ipak još puna tri sata, trebalo je Joju dočekati sa čajem, i Joja još, po svojoj prilici, spava, trebalo je dogovoriti da ih probude, a tko bi na to mislio u onoj zbrci?”

Prestao je sjever da razgoni sive oblake, zamirisao je topli vjetar s mora, klonula je mećava. Jednolično tiho slijecu snježni, na smrt umorni leptiri, miriše vjetar iznad mekanog bijelog jastučja na krovovima, i u trenutku buđenja, uz pratnju vestminsterke, usred strane sobe gdje sve miriše po sijenu i po juhti očeve engleske toaletne vode, Kamilo, izgubljen u polumračnom prostoru, zavalivši se u neobično hladnu kožu glomaznog crnog naslonjača, bespomoćno je obamro ne snalazeći se kako da upali lampu.

Q-47/68

KNJIZNICA

„Dolepršao je sasvim lirski iz »plave daljine – aninske« (on je te svoje »plave daljine« u snima još uvijek zvao Njenim imenom): bijeli tornjevi, bijele crkve, bijela jedra, bijele galije u pastelnom plavetnilu, ruke mu mirišu po Aninom parfemu, zaronio je glavu u Njene dlanove, ugasila se svjetlost pod velom kišnih ljetnih mješina, potamnijelo je smaragdozeleno balatonsko ogledalo na svilenom suncu, ne mirišu to lipe tihanske, puši se gusti čadavi dim sa Jelinog ognjišta, »uzdugotežala se zima«, kao što bi rekao Joja, nikako proljeće da propjeva po potocima, a Jovičina Jela, kao Solvejga, proklinje i prijeti Kamilu Jojinim hajdučkim rječnikom – što je Joja svoj jezik pokundačio, popaorčio, prenemaže se i kočoperi gizdavo, blebeće gluposti – »što tu ima da se filozofira, život je«, veli, »užitak ili besmisao«, igra Joja ulogu cinika, »jer šta je«, veli, »čitanje knjiga drugo nego najbanalniji užitak, filistarsko, besmisleno badavadžiranje, brate, slike, muzika, sve sama pusta naslada, kao i sladostrast«, Joja glumi kao da je uzvišen iznad zemaljskih briga, »on se«, veli, »oslobodio, ne da se on gnjaviti više blesavim propovijedima o moralu i o bogu«, a Jojina Jela vjeruje da stuhaci i vjetrogonje prelijeću planine i urvine kao ptiči, da se hrane mesom mrtvih djevica, pa je i Jovica povjerovao u njene morlačke priče, a s Jovicom pomalo i Joja, koji ne može da čuje za Zaratustru, ali je hajdučki praznovjeran, »nema smrti bez suđena dank«, tako govori, vjerujući da će »pasti i bogu dušu dati« kad njemu, kao i Jovici, »suđen danak stiže«, ni prije ni kasnije, a laže da je Jovica zaklao Jelu, šegači se svojom hajdučkom novelistikom, i, uopće, čitava Jojina priča o Jovici najobičnija je hajdučka pripovijetka – pour épater, a s druge strane opet Joja glumi, koliko god to zvučalo paradoksalno, Joja glumi doista, uživajući u ulozi pobjednika, trebalo bi da se kreće u viteškim čizmama, da zveckama mamuzama, da mu dolazak pozdravljaju srebrne trube, ljepotice da ga dočekuju na koljenima, dekorativno, istočnjački, da jaše ulicama po skupocjenim sagovima, djevojke da mu peru noge mirodijama, ima nečeg prenapetog, a istodobno ljupkog u njegovom načinu, uzvijugao se kao živo srebro, mora se priznati, pljušti Jojin vatromet od prskavih iskara, »voluisti et perfecisti«, bezbožnik, koji citira svetog Augustina, duhovito!”

U Dvorani našao je Miku kako rasprema jedan dio čajnog servisa, »dobro jutro, Mika, sretan Božić, šta je s tatom«, »Presvetli Su«, kaže, »froštukovali, odmah, po povratku od Prve mise

kod Svetoga Marka, stigle su banske saonice po Presvetloga, doputovali Su noćnim peštanskim šnelcugom Presvetli Reviczky z ličnim pismom Grofa Premijera, sazvana je hitna sjednica saborskog Prezidijala u banskim dvorima, i Presvetli, po svojoj prilici, ne mogu obedovati doma, takav Su ostavili glas, svakako, telefonirali buju, treba li Ih čekati ili ne«.

Kad Mika apostrofira bilo koju od magnificencija u trećem licu plurala – »Oni«, kad se Mika izražava dostojanstveno, iznad najviše granice uglađenosti »ljubežnivo«, ali sustegnuto, kad je Mika po propisu odmjeren, hladan kao riba, no ne toliko te bi se moglo reći da je nepristupačan, kada je upadljivo uslužan, upravo sladak, više od toga, pretjerano službouljudan, njegova prividno hladnokrvna ljubaznost graniči obično sa pritajenom razdraženošću, kao uvijek kada mu u glavi zvrnda hirovita muha, a jutros, iza krinke lakajskog pretvaranja, vidi se da je nehinjeno narogušen, nema sumnje toliko, te ni sam ne vlada više svojom mjerom, jer on svom mladom gospodararu, kome je »neprišpàrano« odan, odgovara resko »da, da, i ne, ne, nije mu poznato, tako mu je usput rečeno, Presvetli Su bili nervozni, ni božičevati ne daju čovjeku u miru, a mortji buju i Presvetli Reviczky u Jurjevskoj na obědu, to buju još telefonirali, a kaj se pak gospona matrōza dotikàvle, odperjal je vre v prvo predmràčje, pri Miki nikakšne poruke pušcal ni, Suza bu se to bolše znala . . .«.

Mikino neraspoloženje već je od sinoć prilično zagonetno: nema sumnje da se prepustio nekoj vrsti »prišpàrane začuvanosti«. Kod večere Mika se zapravo nije ni pojavio, a ni popodnevni čaj nije servirao, prepustivši tu ceremoniju maloj Suzani, premda je, što se tiče five o'clocka, oduvijek sitničavo zanovijetalo, smatrajući se u pitanju čajnog rituala još od Kalmanovih vremena jedinim mjerodavnim vještakom, a jutros, eto, odgovara, vidi se, namjerno, isključivo samo na pitanja, tako da očito ne taji da se iza njegovog zakopčanog stava nešto krije . . . Mikino ponašanje nije dođue izazovno, no ipak je toliko naglašeno te nema nikakve sumnje da se susteže uzvratiti božićnu čestitku, premda ga je Kamilo srdačno pozdravio prvi – »pa dobro, Mika, ti si, čini se, jutros ustao na lijevu nogu, ni dobro jutro, ni sretan Božić, ništa, šta je s tobom?«.

– Za srećen Božić gratuljèrati, k tom su dva kibipagdabi potrebna, i tak dakak da nikakšne sreće želeč nis niti biti morem, gda nemam komu,

– Oho, a ti mam cugline v galop spuščaš, kak pa to, prosim te, ak se sme znati, Mika, a zakaj ti nebi imal komu gratuljèrat, ja tebi jes, a ti pak meni ne?

– Na tvoje razveseljenje sluga sem najpokorneši, če hočeš – nis nis rekel, kak se hočeš voziti, tak se i na konec dopeljal buš, kaj ne, a meni pak je tak da si mislim, da je današnji dan kakti dan Narodjenja Božjeg, a snočka sem se tulko vašeg bogohulstva nalslušal, bormeš, da mi ni za veruvati da ti je do Narodjenja Božjeg baš ikaj stalo, em ti i onàk v Boga ne veruješ, em ti i onàk tvrdiš da je vmrl il pak da ga ni!

– E, pa sada, Mika, to su dijačke dišputacije, al ga je alpak če ga ni, kajnè, kaj bumo tu praznu slamu mlatili?

– No, v redu, pa če tak je da Ga ni, onda, pak, dragec, pravoga zroka zevsemsega ne vidim, zakaj bi praznu slamu okolo Njegovog Narodjenja mlatili, kajnè, pa kaj me onda pitaš zakaj ti čestital nis, prosim te?

– Budi spameten, Mika, tulko si oko tvojega krizbauma kokodakal, pa kaj sad hočeš, prosim te, kaj nis s tobom ovo tvoje božje drevo kinčil?

– Bog z krizbaumom nikakšnog dugovanja nema in ga nigdar imel ni, tulko da ti povem, to je prvo, ampak če misliš da se pri Vigiliumu Nativitatis virostujuća Straža tak držati ima, da se z duhom peklènim i hudim čudovite dišputacije pregànjaju, kagdabi Bog vmrl il da Ga pak zevsemsega nigdar bilo ni, onda si na lutoranskem krivopùtju, dragec, razmeš? Kak stekli pesi, tak ste snočka tu lajali, da vas potàre Sveti Križ, i tebe i onu tvoju pajdašiju od črnoga vruga, kaj drugo ni neg zdenec z mutnog zvirànjka, i, pazi dobro, kaj ti bum otprto povèdal, kajti, mislim, povèdati to tebi trijeb je, odurjávni greh je Boga pozàbiti, i ž Njim se tak sponàšati i znorcùvati, kak onaj tvoj hudòbni hahar i ti ž njim skup na svoj špot to spelàvlete,

– Ajde, Mika, pretjeruješ, sve su to predrasude, razmeš,

– A kaj bi pretirjával, in kakšno preduđenje, prosim, znaš ti najbolše da preduđenec nigdàr bil nis, ampak od onog tvog čalàrnog krivogovòrca se opšàniti ne dam niti dati budem! Se morem poterpèti al ocerjávce, zesmehàvce – kaj drugo delati pod ovom božjom kapom ne razmeju neg se cerjati i zešpotàvati – videti nemrem, a ja ti velim, Milček, taj tvoj gospon matròz, to ti je fela òktrutnika, kervolòka, pravi tìrjan, i ta hudòba od hrustavca gdogoderskog veè te je jenkrat z onèmi svojimi dinamitpatroni v Hungarikum spretirjal, i, pazi, dragec, dobro, taj te bu još na galge spremil, to ti velim! Sam ga je Lucifer k nami donèsel, Belzebub ga dal i stvoril!

– Naj se jeziti, Mika, budi Bog s tobom, ti se nekaj kakti dedèrni harcoš na me hrustiš, bogme, a kaj si se tak hudo proti meni skup zel?

– Razmeš ti več dobro kaj ti povèdati hoču, pak se sprenàvleš, ar ga šonati misliš, onog tvog gonivetra pa zмене bedastog pred-sudenca delaš i mulca, razmem ja to, a, viš, znam ja da predsude-nje otogùšče i zevsemsèga haklivu rolu špilati more, i v onèm škandàlu z vašem dinamitpatroni ja sem vami, fakini jeni, štangu držal, če pozabil nisi, na, astan, potem sem obèma, dečeci moji, lepo prodèkuval da jedìno kaj na človeku slepo nì, to su sprelùk-nane gače, a vaše su, bormeš, dobro sprelùknali jenom i drugom, pak bi v redu bilo da i vi vre jemput k pameti dojdete, kaj mi se vidi da s tega nigdàr nikaj ne bu, ar politika vaša proklèta, ta bu vas v grobek spreštìhala, tak je, to ti je, viš, istina, pak bila i najljučèchemnèjša, bolša je neg da človek kak mendaciloquus i, kak veliju, kak lažitòrba brunde kuje,

– No, dobro, dobro, Mika, primiri se, one moje dinamitpatrone prevzel je Amadeo, kak si ti to meni žnjimi štangu držal, to pak ne razmem,

– Je, nekàk, i baš rihtig Amadeò, a kaj bi Amadeò bil prevzèl, niš on prevzèl ni, gospon doktor su se onog vraga mam mentuvali, a ja sem pak z ladanjskim tučobranom črne oblake još dobra tri leta potem po nebu razgànjal z onèm tvojim prahom, pak i tvoju maturu s pokojnom milostivom mamicom slavèč, još smo navèk tvoj barut v mužare nabijali, a kaj je gospon Amadeò prevzèl, prosim te lepo, brus je prevzèl, je, ti si barut Amadeu dal da ga zeme, to je istina, al on se je v gače on onèg baruta napravil i, dakàk, da je mene počastiti se udostojil da one tvoje kostànje pucance z ognja zvlečem ja, a ne pak on, a bilo je onèga vraga za tri funte i pol, a kaj velim, celi Beč bi človek mogel bil v prah i pepel zmleti z onèm prahom, tulko ga je bilo, če znati hočeš, baš tak,

– Čast, Mika, i čast i slava tebi, honor et laus, primiri se, prosim te, al ne razmem, kaj ti se naš matròz zamèriti mogel, pa kaj ne vidiš bogca, komaj je z rešta pod galgami živu glavu zvlekel i vre su ga v vreču nazàj kak stèklog mačka vrgli,

– Pa je, ne velim da ni, i na porti, kak se je postavil habàht, bogec od matròza, kak zdežmani drhtàvec s prezèble noge na nogu se premetajùč, zdruzgani žohar v snegu, smilil mi se, gladnùš bogi, i tak od nenadejànog ganùtja najrajše bi ga bil kušnul, v kakšnoj se mizerabilnoj kondiciji pokazal, no, dobro, prosim te, Milček dragi, ampak to človek ni, glavàč je to, hahar i okornost bžzonska, jer dojdem v kuhnju dol i kaj videti imam, prosim te lepo, mladi gospòne, matroza vidim kak sedì s Poloncom i Suzom, prosim te, z babami skup, premisli si, pri služinskem stolu, za Boga miloga, froštukuje, cvrčiju čurke v ponjvi, spekla mu Po-

lonca dve krvavice, a one dve nore babe regèčju kak oslice, skopolendra ona od šmrkljive Suze zaleva mu teh z rumom i s kipučim glivajnom, a on pak babama z gitarom, kagdabi fašenkovali, popevle

*Rasti trava, al' ne rasti,
gda nam čurka cvrči v masti,
baš je osla briga pasti...*

i prosim ja tebe, kaj je to normàlno, pokvaril nam je i Badnjak i Božič, ni krizbauma sme vužgali ne, sam vrag ga je donesel k nami, pa kaj se to šika da gost našeg Presvètlog z deklami v kuhnji Božič slavi, tak se gospon človek ne sponàša, to je Kaligùla, pak sem tom tolvažu Kristuševom to i rekel, a kaj misliš, on po meni s prodikom, pred babami, da sem kumordiner v librèji i da je vreme došlo da dobim po kmetskoj pedinterskoj riti, haramija brezobràzna,

– Pa valjda ipak, Mìka, ni to bilo baš tak ozbiljno, pa kaj sve meni snočka izdelil ni, prosim te, to su njegove manire, kak se veli, ne misli si on baš tak, v reštu je vlaškò sedel, bogec, tri leta,

– Je, čast njemu, kak si on to misli, meni to poznato ni, a ak je reštant bil, to bu bormeš i ostal, pak si mu zato i ti odbrusil snočka »est modus in rebus«, to si mu odbrusil, kaj si morti ne, a to za sakog gilta, pa če gilta za takšnòg bogca ki svoju koricu suhog krušca služi kak ja, onda nek se i gospon reštant reda drži, kajne, pak sem mu to i rekel, perhàvka saka jogenj raspaliti more, to sem mu rekel, zakaj on to norim babam pamet zmotati hoče, da su danas muži s pešjom i konjskom soldačijom kak tlakom, kaj ju Cesaru dati moraju, gorše pritlàčeni neg su bili s podimščinom i mletvinom v starini, i da su banski drabant barabe kaj denes ratne poreze po kmetskoj riti režeju z rabošom na tri tala kak šnicline sebi v požiràk, pa gda sem ja, kagbirekli, tom frflanju bedastòč zoponjèrati se zaufal, da se i ja nekaj v jura regalija razmem, a da dominikàlni grundbezicer na činženom gruntu decemaliste plača tak da kmet na svoju hasen delati more če hoče, a da ga za to nigdo ne pritišče, a gospon matròz pak da nore babe kak guske z bedarijama šopa, kaj mi je otpovèdal, ak ne vidim da našeg muža danas v šloprog vlečeju i da se muž tam kak rogato blašče za madžarski gulaš klati da, da sem banske kebile trumbentaš, to, a to pak ne, ne, ne, nikak, prosim, čubu v brnjici nigdar trpel nis, a kulko je meni poznato, tak sem mu rekel, saki rušàški civil, bumorekli, z gospodskim titulušom se preštímavati ima i

more, če je desetu školu kak vučenik cum signo laudis apsolvjèral, a to se pak za gospòna matròza reči ne bi moglo, kajti da je v škole hodil kak se šika, nit bi reštànt bil nit pak kak regrùt matròski buhe lovil, neg bi lepo kak gospon lajtnant žveglal, če znati hoče, a ja pak, kaj se mene dotikàvle, kmetski kumordiner nigdàr biti mogel nis, kajti sem kak banderijàlec i slobodnjàk rojen, a nit sem se vu ovaj plemeniti varaš z rinčicom vu vuhnice dovlèkel kak kranjski potepùh, neg sem baš takšni gospon domoròdec kak i on, i kaj bi reči hotel, moje govorenje zlatovustnimi rečmi morti ni tak nakinčeno kak njegovo, no ja v truc temu dobro vem, dà naš Illustrissimus et honorabilis dominus povàbil v goste nigdar nikog ni, gdo bi se z deklami v kuhnji hincal i svinjàril, prosim, a če on misli ak palaša kak Kaligùla ima, ni ja se brez bàlandže rodil nis, pa kaj misliš, da je on, fakìn preklèti, na tu moju peroraciju, jenu jedinu reč rekel, kakti vuhnato marše, tak se je z vuhmi poklòpil, a potom kak klapavùh Pepekovu gitaru zel i dà mi bu zapeval o Cesaru Kaligùli, kaj je za ščukom svojom krepanom v koroti cmizdril, i zapeval je, falot i huncut, z gitarom

*Kaligùla Cesar je v Beču žil,
za krepanom ščukom je v koroti bil,
Kronprinca sinka kak prasca je vbil,
pol Beča zaklal, pol krvi mu spil,
al je za ščukom suze lil,
Kaligùla Cesar, tolvaj, mandril,*

a potem tega, kakti da je sam Mefistòfeleš v njega zlezal, jenoj i drugoj babi on je ruku kušnul, jenu pa drugu – cmok, cmok, v gubec, pozdravil tebe lepo, da se bu vrnul do desete, da je tvoje nove cipeliše sebi navlekèl, i tak je izletel kak pravi falòt, serbus!

„Lux fulgebit hodie super nos: quia natus est nobis Dominus, šta radi onaj gospodin ispred kamenitog stola prostrtog bijelim platnom, čudan glumac, u čipkastoj ženskoj košulji do poda gusto nabranjoj, sa zlatnoprotkanom pregačom bez rukava, pijucka vino iz svjetlucave zlatne čaše, podiže je, nazdravljujući Nepobjedivom Suncu koje se jutros rodilo svima nama kao betlehemske novorođenčice: Sol Invictus! Gutljaj za gutljajem hladnog vina cijedi se niz jednjak pospanog glumca, Viteza u bijeloj samurajskoj svili, na pozornici do koje se uzlazi stepenicama prekrivenim crvenim sagom. U tmimi mramorne kolonade svjetlucaju božje svjetilj-

ke, uzmiču mračne sjenke svemirske noći, sviće pobjedonosno božićno jutro, a onaj mandarin u bijeloj košulji kreće se ispred prostrte menze kao u blagovaonici, amo-tamo, lijevo-desno, namješta i prenosi razne predmete pak ih opet vraća na isto mjesto, briše zlatnu čašu blistavu, rastvara glomaznu knjižurinu, čita Pismo svetoga Pavla Titu, poruku organizacionoadministrativne naravi, kako se već dopisuju ljudi, vlastima u svakom pogledu sumnjivi, »učinite ovo, pripazite na ono, budite spremni na sve eventualije, prijeti vam policija«, čita to onaj gospodin kod oltara poluglasno, uvježbano, čita svom zblejanom stadu koje drhturi u hladnim klecalima, a misli su gospodinu pastiru odlutale bokte-pitaj kuda: zijevnuo je i, kao usput, ležerno prekrio usta rukom pa zatim zijevnuo ponovo kao magare kad reve, uzdignuvši glavu spram neba, ,e, baš mu se zijeva, ljudska napast, sasvim naravna, probdio je svetu noć uz kaplju vina i dobru pečenu u sjajnom društvancetu, spava mu se, a osim toga kiše', »pciha, pciha«, ,navukao je hunjavicu, bilo je kod magnificusa Prepošta pregrijano, zašto naši ljudi zagrijavaju svoje stanove baš takvom prilikom kad pozivaju goste na večeru, a onda, dakako, otvaraju prozore da se prozračí, a to je ono najgluplje, ne će da otvore sve prozore odjednom, nego, odškrinuvši samo pola krila prozornog, ventiliraju in dosibus refractis, tako da onaj ledeni zrak curi kroz prozor kao potočić i soĉa se polagano puni hladnom vodom, a to se osjeća kako voda raste iz minute u minutu, od cipela do koljena i od koljena do pupka, a iznad pupka čovjek znoji se kao u Varaždinskim Toplicama u Konstantinovoj kupelji, 36,5^o Celzija, i koje čudo da nas zebe', »pciha«, ,a rupčić se negdje zlobno sakrio u naborima rubače, vezane svilenim pojasom, nestalo je proklete maramice u pantalonama, duboko na dnu džepa', *quia natus est nobis Dominus: et vocabitur Admirabilis, Deus, Princeps pacis. Pater futuri saeculi . . . Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei*, »pciha, nazdravlje, nego daj ti, ministrantski bratac, nagni ti malo bolje taj svoj vinski peharček, natoči ti meni dvije-tri kaplje vina, kud si blenuo, Bog te dragi blagoslovio!«."

Obasjan još uvijek oduhovljenim smiješkom male Suzane, bezazleno preobražene što se jedno od živih bića ponizilo da joj poljubi ruku koju joj nitko nikada nije i, sva je prilika, nikada više i ne će poljubiti, „sva se pripila uz Joju kao topla mačkica, djevojčica, mila, čista, sva raspuzljiva kao toplo tijesto, bestjelesno tanka, ognjičavo uzavrela u platnenoj bluzi, te da se nije pojavila ona lakejska duša od Mike, bilo mu je već na usni da za malu Suzanu improvizira aktuelni ratni kuplet, pa ga je već bio

i izrimovao u glavi, da je utješi, svu rasplakanu za njenim Japom »koji krepavle negde v Sibiriji, v ruskom taboru v Barnavùlskom ... «

*Na Saboru pandùr
je pribil plakàt,
da Ferenc Joška svat
bu zgubil ovaj rat!*

*I Japa se bu vrnul,
gda sveti Mihàl
bu z malom Suzanom
gorìce bral ...*

ali mu je Mika pokvario romancu, kad je već bio uzeo Suzanu u krilo, na veliko veselje Polonce, »poglèč, poglèč, Suza, bumo v snuboke išli, tak vas je fajm videti kak dva namalana golùbeka« ... ».

U katedrali, u klecalu pred Banovim epitaфом, „tamo slavni činkvečenteskni Biskup; vitez u oklopu, sisački pobjednik, Mika, Polonca, Suzana, Presvètli, i ovaj misnik tu, u bijeloj svili, koji pijucka vino u zdravlje Novorođenčeta i čita Sekvenciju sancti Evangelii secundum Lucam: *In illo tempore: Pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem*, barokna predstava, tri Stoljeća lome se tu na opisnomisaonoj ploči Jojine svijesti, Biskup i Vojskovođa – Šesnaesto, onaj Mika, Suza i Apolonija i čitava Jurjevska s ovom službom božjom – Osamnaesto, i on sam, koji je stigao preko Splavnice pod kaptolski Zid u snijegu do koljena i ostao sa svojim Dvadesetiprvim stoljećem da tuguje pod prozorima mrtve mame ... ».

„Prozori mamine sobe nisu bili zavješeni. Potitrava na stropu uznemirena svjetlost jedne lojanice, kreće se golema crna sjenka po stropu amo-tamo, tiho, nečujno, a on, putnik iz Dvadesetiprvog stoljeća, u snijegu do koljena, zuri u gluhonijemu šetnju tajanstvene sjenke na stropu, jedne sobe, sobe njegova djetinjstva, njegovih zimskih predbožićnih jutara, kada se njegova mama spremala na zornicu. Kroz zamrzla stakla vidi se u okancetu zdjelica sa prokljalom pšenicom bujno zazelenjelom, još od Svete Lucije; vezan je onaj snopić zelenih pšeničnih vlati malom trobojnicom, i njegova mama je na istom prozorčiću čuvala takav isti tanjurić sa svojom pšenicom, premda se to nije njevalo u dalekoj zemlji Sudeta odakle su njeni stigli, ali je to bio, po svojoj prilici, diktat Žigmana, a kako je pak to Žigman hrvatovao kao

socijalist i internacionalist, đavo bi ga sam znao, a mama leži na švehatskom groblju, kako su je tu pokopali i zašto baš na švehatskom groblju, tko bi to znao? Pred Schwechatom Osamstotinačetdesetosme, Jelačić kreće na Beč, logoruju graničari, jedan od brkatih haramija zaogrnut crvenom kabanicom, raspirujući vatru pod čadavim loncem, čuči kraj kotlića i bleji u onu čorbu što se puši, a drugi je zinuo, lijevim palcem podiže svoju nosinu izbrijavajući pomno štrkljave nausnice, nabija jedan Šlavoniter iz babinogredske kompanije, u bijelim gaćama, prase na ražanj, a Ban u bijelom pelerini, okružen generalskom svitom, promatra u jesenjoj jutarnjoj magli bečke bedeme sa tornjevima u daljini, a tamo negdje oko graničarskog švehatskog tabora leži mama, dva metra pod zemljom, nauznak, zuri visoko iznad sebe u nepojmljivo crno ništa, bila je divna žena, vjerna službenica svom prvom mužu, Gašparu Dijaku, koga je odnjegovala do smrti, ropski, do smrti vjerna svome Žigmanu i svome jedincu, za čiju se sreću molila Gospodinu predano kod svih ranih jutarnjih misa, nikada ni o jednome od svojih bližnjih nije progovorila ni jedne jedine ružne riječi, voljela je ljude biblijski, novozavjetno, darivala prosjake, a onda je otputovala, i Kamilo je plakao za njom, za njenim odlaskom, o, kako gorko, divan dečko, Kamilo je i danas isti, gospodin čovjek, trebalo bi se pomoliti za maminu dušu kad se poslije toliko godina našao na promenadi pred njenim prozorima, Bog joj dao duši lahko . . .”

Misnik, pošto je uspio sasvim diskretno da maramicom posuši svoj nos, prevrće s patetičnom gestom glomaznu knjigu misala, držeći sa dva prsta intenzivno crvenu traku kojom se markiraju stranice, „Kyrie, Gloria, Epistola, Credo, Offertorium, već je stigao do Ofertorija, žuri mu se, vidi se, već ispire čašu, već miješa vino, *Deus firmavit orbem terrae, qui non commovebitur: parata sedes tua, Deus, ex tunc; a saeculo tu es*, a Bog nije mogao umrijeti, jer se nije ni rodio, jer to, što se vjeruje da se Bog rodio, rodio se kao literatura, u literaturi, božje rođenje je beletristika, pa već je i Marta imala o tome izrazito negativno mišljenje, sumnjajući temeljito da bi u vezi s betlehemskim nezakonitim novorođenčetom slobodna ljubav kao takva uopće mogla biti kažnjavana kao smrtni grijeh, a Žigman je opet vjerovao u Narav kao u perpetuum mobile, i tako je govorio: da je nešto »naravno« što je samo po sebi sasvim naravno, a da je opet tako da je nešto »naravno« – to je posvema naravno, a ako je naravno – nešto, onda,

dakako, da ne može biti vrhunaravno, što je po Žigmanu bilo sasvim logično, jer se razumije po sebi – ako je nešto »naravno« da je, u svakom slučaju, po zakonu Naravi naravno, međutim, danas se krepava sasvim protunaravno, a božji dućan uzima ovu soldačku smrt kao unosnu robu za svoje naravno ortačenje s kriminalom, Bože, pomози, budi Bog s nama, u ratu kao i u miru, niti je ikada kome u ratu pomogao niti je ikad bio s nama tamo gdje se gine, Bog nas blagoslovio s kuglom u čelu, dakako, a sve je egipatski hokus-pokus za malu Suzanu, lane nevino, koje se tako toplo ugnijezdilo u Jojinom krilu, priljubivši se šarmantno svojim mekim dunjama uz školjku njegovih dlanova, i baš je glupo banuo onaj blesavko Mika, a mala Suzana je prva žena na koju je grešno pomislio poslije onog prokletog skopskog kišovitog jutra kad su ga odveli iz stana Valerije Tatardžijeve i kad su im se oči posljednji put srele: magnetski dodir ukletih pogleda koji se rastaju u mračnoj praznini, kao planete udaljujući se u nepovrat na nedogledne razmake; u sumraku svitanja zablistala je jedna bajoneta na žandarskoj pušci kao nabrušeni mesarski nož...”.

„Valerija skinula je s vrata svoj zlatom optočeni medaljon, finu, starinsku, sitnorezbarsku dragocjenost, »Kralja nad kraljevima« okruženog legijom serafinskih trubača, dar njene babe, seljanke, auvergnanke, Valerija je pod zlatnim poklopcem te amajlije čuvala pramen kose svog mrtvog jedinca, i tu jedinu svoju relikviju skinula je da mu pokloni u amanet, ali on se zahvalio Valerijinoj velikodušnoj gesti s nervoznim smiješkom, naslućujući vidovito da se stropoštala nad njihove glave kao grob teška, glomazna crna zavjesa.”

Poslije devetogodišnjeg tumaranja vratio se naš lutalac pod kaptolske zidove, pred mramorni lik slavnog Bana Viteza Bakača, a poslije svete božićne mise, pod teretom nervoznom čežnjom natrunjenih osjećaja, stigao je, kao onaj lirski fantom od Žene A. G. Matoša, »sa teškim križem jedne cijele Nacije« u kavanu, i to još u »Narodnu«, a da bi se ovaj kalvarijski izlet doista dirljivo pohrvatio, smjestio se u niši kavanskoga prozora, baš pod samim repom brončanog Konjanika, i naručio velikodušno jedan grog sa rumom i s vanilijom. Ugledavši na kasi omašan, pravi pravcati božićni kuglof preliven čokoladom, riskirao je još, povrh svega, i krišku čokoladom prelivenog kuglofa, što mu se ukazao, poslije trogodišnjeg gladovanja, kao rajsko priviđenje. U kavani, kao u pravoj pravcatoi kavani, sjedio je posljednji put u beo-

gradskoj »Moskvi«, maja 1912, pa kao da se iznenada našao na alpinskom proplanku, udahnuo je slađanu aromu od cigareta i kave punim prsima i istog trena posegnuo za čitavim snopom božićne štampe, vlažno mirišljive po snijegu i slagarskoj smoli, kao od straha da ga ne bi netko pretekao i tako lišio užitka, da u kavani, na slobodi, lista novinama.

Kavana je bila prazna. Daleko, pod ogledalom, žvakao je svoj jutarnji melanž suhonjavi starkelja, krezub, neobrijan, sasvim zgužvano biće lirskog prosjaka, neobično pomno zaokupljenog miješanjem svoje kaše, a preko praznog kavanskog prostora čulo se kako, obilazujući slasno svaki zalogaj, mljacka razmočenu kiflu sav sretan što mu je u feljtonu, u jednom od najelitnijih jutarnjih dnevnika čitave naše Atene, osvanula njegova *Ljubavna pjesma*, za koju mu je sam gospodin redacteur en chef lično isplatio deset forinti, slovima deset forinti, s time, da ga, »prosi pokorno, do Uskrsa ne bi više gnjavio svojim bedastoćama«.

*Ko golupče duša oblijeće tvoja bijela
Grob ljubavi naše, o, divna Beatrice,
Na sarkofagu Smrti znamen niče
Asfodel, slika tuge i tužnog opijela ...*

Slagao je Joja još na početku svoga šegrtovanja na Rijeci stihove ove lirске šeptrlje, koga su svi metteuri smatrali ubogim potkivalom, a o kome se u đačkim krugovima šaputalo da je prvi u našoj lirici otvorio prozore u Evropu. Bacivši plah pogled spram ovog prvog Evropljanina, Kamilo je protrnuo od opasnosti da ga taj ne bi prepoznao, no nije bilo straha: „minulo je odonda mnogo godina, a pijana protuha još se uvijek bavi otvaranjem svog lirskog prozora u Evropu... Koliko li je mladog svijeta proždri ljudi Saturno od ovog kretenskog rata, a ovaj majmun, na svom evropskom otvorenom prozoru, još uvijek žvače svoju bijelu kavu, zekser po stihu“.

Pod maminim prozorima vjetar se kao pritajio, međutim, nebo se ponovo zaogrnilo tamnosivom koprenom kroz koju se jedva nazire plastični, vrlo oštro ocrtani obris crne glomazne banske kljusine nared madžarske Harmice, u centru banskog centra, za koji je Frano Supilo napisao da kao riba od glave smrdi. Pod pljuskom oštirih refula vijavice klipše gladno kmetsko kljuse, a iz slame pod zicom prosjačkih saonica čuje se kako cvili preplašeno prasence. Banski veseljak, kao provincijalni Snješko na crnome konju, više pelivan s metlom u ruci nego general, sav posut bra-

šnom, sa snježnim cilindrom na svom graničarskom kalpaku, sledio se u svojoj historijskoj kretnji kako isukanom golom banskom demeskinjom pokazuje svojim haramijama ravno preko Puntijarke i Marije Bistrice na varaždinski most, gdje je prije šezdeset i sedam godina prešao Dravu, a odonda šuti na praznoj mađarskoj Harmici, gluhonijemo, na veliku radost golubova, koji već godinama odabiru njegovu husarsku atilu za svoje najbanalnije toaletne svrhe.

Od svega, što je Njegoš mislio da će od toga gospodina Bana ostati, ili o čemu je Cavour u turinskom parlamentu deklamirao da će od banskog pohoda na Budim nešto nastati, šta je preostalo, crna konjska stražnjica sa dugim Fernkornovim repom... »Der arme Onkel Pepi ist verrückt gestorben«, tako je tugovala za mrtvim Banom Jojina pokojna baba Flora von Schönau, udovica Ferdinanda von Schönaua, carskog geodeta zagrebačke županije, koja je imala jedanaest godina kada je njen otac, kao Jelačićev grenadir, na povratku iz Verone sa banom krenuo na Mađare...

Devet godina minulo je od Jojinih stratagema kad je bio planirao da digne nebu pod oblake ne samo Korpskomandu nego i onaj prokleti most na Dravi kod Đekenješa, a svi bastioni i bedemi carske i kraljevske tvrđave još uvijek prkose svojim topovima historijskoj propasti, za koju je Joja sa Žigmanom bio uvjeren da je neminovna.

„Da ćemo Austriju oboriti srbijanskim oružjem, ta se pretpostavka pokazala kao djetinjasta, ali se isto tako, nažalost, pokazalo i to, da je odabranoj eliti naše inteligencije pitanje borbe protiv »materijalizma«, a naročito pak pitanje slobodnog književnog stvaranja, nerazmjerno važnije od pitanja narodnog opstanka.”

„Jedan od korifeja naše estetike zaljubljen je, eto, u svom božićnom feljtonu, na primjer, u Kleopatru, i tu svoju strastvenu ljubav očituje u podlistku *Narodnih novina* veoma patetično, a jedan drugi estet, opet isto tako u *Narodnim novinama*, deklamira kako je čovjek najjači kad je sam, jer, kad je potpuno osamljen, on, na hridini svoje samoće, kao član Ravnateljstva mađarske Eskomptne banke, aristokratski prezirući svjetinu, citira Goethea, jer pripada vlasteli duha, jer se, kao predstavnik aristokracije koja ljubomorno čuva slobodu napredne misli, fanatički protivi svakoj demokratizaciji, jer mu narodni duh u opancima i gaćama vonja po prostoti i jer mu tu vrstu feljtona plaćaju dva zeksera po retku.”

Listajući masnom smrdljivom hartijom, koju je zaboravio kao davnu sramotu, Joja se snuždio, osjetivši kako ga steže u dijafragmi. „Vratio se doma. Eto, masa papira, svečano uokvirenog

borovim grančicama i božićnim svijećicama, sve same novogodišnje čestitke, oglasi i pozivi na upis Ratnoga zajma što ga raspisuju mađžarske banke koje djeluju na terenu Trojedne Kraljevine, kao pod vlastitim krovom. Raspisujući nove emisije, povisujući kamate u drskom zanosu ratnih pobjeda, ove mađžarske banke zavladaše su sveukupnom hrvatskom štampom: čitava solidna kompanija banaka, na čelu sa Ugarskom sveopćom kreditnom bankom, koju slijedi pet njenih ugarskih posestrima: Ugarska hipotekarna banka, Peštanska mađžarska komercijalna banka, Ugarska agrarna rentovna banka, Mađžarska centralna banka, Mađžarska kreditna banka, koja sa Mađžarsko-slavonskom bankom u Osijeku i sa pečujskom Mađžarsko-hrvatskom štedionicom, danas više no ikada, radi na parcelaciji i rasprodaji Slavonije, dok se Mađžarska eskomptna banka i preko Budimpešte afilirana Austro-mađžarska banka, Länderbanka, predbježno, kao u prvom nalletu, bave kupovinom morske obale od Rijeke do Novog Vinodolskog. Najglasnija je od ovih banaka Pester Vaterländische Sparkasse, po duhu svojih filistarskih oglasa filistarskoj masi kućevlasnika najsimpatičnija, jer svaki naš, u svom rodoljubivom srcu unionistički raspoloženi kućevlasnik, koji živi u serafinskom perivoju mađžaronštine, vjeruje u svoje bankovne knjižice kod Pester Vaterländische Sparkasse, kao u neoborivu hridinu koje nikakva ratna oluja ne će nikada nadvladati."

Ravnateljstvo Ugarsko-hrvatske Union-banke, na prijedlog direktorskog vijeća kome su na čelu p. t. gg. Karl von Erney, Aladar grof Jankovich, Leo von Kronfeld, Joseph von Paulay, grof Theophil Römmerskirch, grof Alfons Baerenfrost, generalni direktor i počasni konzul republike Guadalupe Julius Stern, generalni direktor Jakob Wolkenfeld i drugi, predložilo je na svojoj posljednjoj sjednici da se od fonda čiste dobiti odvoji 1,000.000 Kr. (slovima: jedan milijun Kruna) na račun Hrvatskog Crvenog Križa, kao božićni poklon našim hrabrim ratnicima na talijanskom i ruskom bojištu,

jer u ovoj

svjetskoj utakmici ratom izazvane neodgovorne demokratizacije može da razorno raslojavanje naše ugrožene narodne svijesti spasi samo visoko odgojen rodoljubivi osjećaj dužnosti naših ratnika, koji liju svoju krv za dobrobit našeg privrednog blagostanja i narodnog opstanka uopće.

„Rodoljubivo ženerozna gesta navedene p. t. gg. članova direktorija Ugarsko-hrvatske Union-banke dokazuje podaničku ljubav i bezgraničnu odanost Vrhovnom Gospodaru i Zapovjedniku hrab-

rih ratnika, a ovaj narod (po mišljenju rodoljubive štampe, u duhu stoljetnih tradicija), narod domobranskih duhovnika u pričuvi, mobiliziranih sudskih vježbenika i pomoćnoračunarskih oficijalnih aspiranata, s određenom mjesečnom pristojbom i ratnim doplatkom, spreman je da za pasju mjesečnu pristojbu s ratnim doplatkom i svim prosjačkim berivima prolije svoju patriotsku, stoljećima vjernu i odanu krv – za Kraljevsku hrvatsku, dvaput zakonito izabranu Dinastiju, jer upravo Ova, i samo Ova Državna Zajednica Jedne i Druge Kraljevine (misli se ugarsko-hrvatske) jedina nam je garancija da će naš narod i dalje skapavati u nagodbenjačkom sužanjstvu, kao što je skapavao pod khuenovštinom, za koju jedan mulac piše da se više nikada ne će vratiti, a zašto bi se i vratila kad nikad nije ni nestala iz ove zemlje, koja se još uvijek bori protiv nepravde nanijete joj tangentalnim regnikolarnim zaključcima iz godine 1894.”

Nekoliko banskosavjetničkih dama, na čelu sa gospodom profesoricom doktoricom plemenitom Bedakovich, kao predsjednicom potpornog društva »Dom Prijestolonasljednice Zite«, bilo je primljeno u privatnu audijenciju kod Njenog Visočanstva Prijestolonasljednice. Njeno Visočanstvo blagoizvoljelo se primiti, na prijedlog navedenog predsjedništva, počasnog naziva da bude Ratna Kuma hrvatskih vojnika, a paralelno s time *Frankfurter Zeitung* javlja iz Stockholma, da se u Londonu,

pod protektoratom poznatog agenta Intelligence Servicea Wickhama Steeda, pojavila grupa hrvatskih emigranata na čelu sa doktorom Antom Trumbićem, gradonačelnikom grada Splita, i poznatim publicistom Franom Supilom, koji u ime hrvatskoga naroda traže neodgodivu likvidaciju Austro-ugarske monarhije.

U vezi sa stockholmskim telegramom *Hrvatsko Pravo*, kao jedini čuvar visokog narodnog morala, raspisalo se opet jednom o Franu Supilu »da se ovaj spekulativni vrtoglavi megaloman konačno rasrinkao pred čitavim svijetom, jer nikada nije bio drugo nego što mu je već jedamput, usred bečke sudnice, dokazao barun Chlumetzky: najobičniji špijun u tuđinskoj službi, i dok ovaj pustolov ne omasti konop svojim smrdljivim salom, jer takva kreatura nije drugo ni zaslužila, tako dugo«, itd.

Narodne novine javljaju iz Beča tužnu vijest da je bivšeg ministra za Hrvatsku u vladi Kolomana Tisze, Imbru viteza Ištvanović-Ištvanfija, udarila kaplja nasred Kärtnerice, pred kotelskom portom kad je doputovao u Beč da prisustvuje godišnjoj skupštini Südbahn A. G., kao ravnatelj ovog uglednog društva, koju čast je

godinama vršio na zadovoljstvo čitavog članstva. Trebalo je da preuzvišeni gospodin istoga dana, kao potpredsjednik Lovačkog kluba, otvori Veliku lovačku izložbu, na kojoj je, između ostaloga, danas, stjecajem fatalne okolnosti, izloženo već posmrtno dvadesetak pokojnikovih trofeja, kojima je briljirao i u inozemstvu kao eksponatima međunarodnog značenja, pošto je pokojnik kao vrstan lovac bio poznat po čitavom svijetu i izvan granica Monarhije. Kako se u pratnji svoga oca našao njegov jedinac, rezervni dragonski ritmajstor Sigismund plemeniti Ištvanović-Ištvanfi, gospodin sin organizirao je odmah na licu mjesta sve da pogreb gospodina oca bude na visini društvenog ugleda, koji je ovaj vrli muž i rodoljub svestrano i nepodjeljivo uživao u zemljama kako Cistako i Translajtanije. Sa strane Dvorske kancelarije izrazio je gospodinu sinu, rezervnom ritmajstoru, doktoru Sigismundu, meštara dvorskog ceremonijala knez Montenuovo toplu sućut, a mađarski Ministar Predsjednik položio je vijenac na odar slavnog pokojnika, koga osim jedinca sina, jednoga od korifeja austrijskog Polo-kluba, oplakuje i ucviljena supruga gospoda Eleonora rođena Daruváry de Szent Miklós et Daruvár.

Ovaj Žiga, korifej austrijskog Polo-kluba, bio je maturant kada je Joja, kao učenik trećeg razreda gimnazije, zbog toga Sigismunda odsjedio šesnaest sati strogog zatvora, jer je gospodina maturanta udario torbom punom knjiga po glavi, tako da se ovaj srozao nasred Katarinskog trga obliven krvlju, a Joja je tom prilikom prvi put bio lišen slobode i predveden na policiju kao javni izgrednik, premda je do tog krvoprolića došlo iznenada, bez neke naročite Jojine krivnje. Maturant, gospodin Žiga, između ostalih svojih mnogobrojnih ambicija, blistao je i kao orguljaš, te bi tako od vremena na vrijeme kod svečanih đačkih misa preludirao na orguljama Händela, a kao štreber, ne samo nenadaren nego, povrh svega još, i umišljen, on je, u okviru đačkog književnog kluba *Lovor*, na jednoj od klupskih priredbi odsvirao na harmoniju svoju vlastitu kompoziciju *Kad mlidijah umreti*, na poznatu temu istoimene poeme Branka Radičevića, a za Jojino muzikalno uho čitava ta Sigismundova kompozicija bila je zapravo sasvim slabi štajerski jodl, jer mu je taj Žiga bio doista od srca antipatičan, i tako je riskirao da izjavi kako se ove arije komponiraju bolje sa sajdnpapirom na češalj, izazvavši svojom drskom upadicom smijeh auditorija. Maturant, stigavši balavca na školskoj porti, opalio mu je dobru i glasnu zaušnicu, da bi se već istog trenutka našao na zemlji obliven krvlju, što je bio puki slučaj da je Jojina torba svojom metalnom zakovicom rasparala gospodinu Žigi, alias Sigismundu, tjeme, i tako je čovjeka oblila krv dekora-

tivnije nego što je bila rana, sama po sebi obična ogrebotina. Službujući redar koji se tu šetkao pred gimnazijom uredovao je na licu mjesta i ispratio Joju vezanog kao opasnog bandita gradskim ulicama sve do policije, a drakonska kazna od šesnaest sati strogog školskog zatvora bila je očito jednostrana, jer gospodin maturant, koji je zapravo izazvao ovaj skandal, nije bio uopće kažnjen, kao da je njegovo sveto pravo da na ulici pljuska dječake iz nižih razreda. Dva četvrtka, od osam ujutro do četiri poslije podne bez kruha i bez vode, odsjedio je Joja zaključan u svome razredu pod nadzorom podvornika, koji je u ovoj drami igrao ulogu tamničara, a ovo ispaštanje kazne Jojine imalo je svoju negativnu reperkusiju, koja je završila strogim ukorom Kamila Emeričkog, jer je ovaj svome prijatelju prekriljumačio u zatvor pohano pile i štrudlu od jabuka i jer ih je profuz od podvornika uhvatio in flagranti gdje igraju šah . . .

Gospodin predsjednik austrijske vlade, grof Karl Stürgkh, primio je u audijenciju gospodina doktora Amadea Trupca, člana Izvršnog odbora Hrvatsko-srpske Koalicije, člana Regnikolarne deputacije i predstavnika saborske delegacije na zajedničkom ugarsko-hrvatskom parlamentu, u svojstvu Predstavnik Konzorcija za izvoz hrvatskog autonomnog kontingenta zemaljskih plodina. Gospodin doktor Amadeo Trupac izvijestio je austrijskog ministra predsjednika o pregovorima koji su u toku između austrijskih vlasti i hrvatske Izvozne centrale oko organizacije ishrane glavnog i prijestolnog grada Beča, koja, kao što je poznato, s obzirom na ratne okolnosti, nije baš zadovoljavajuća.

U onoj jurnjavi s Kamilom sinoć, zaboravio je da ga zapita šta je s tim Trupcem, koji je svojevrjemenom za Joju pokazivao na svakome koraku izrazitu simpatiju, a ta sklonost bila je obostrana, jer je i Joji Trupčeva smiona i od raznovrsnih predrasuda oslobođena narav imponirala u raznim zgodama. Vijest da Amadeo Trupac igra važnu političku ulogu, i to još kao član Izvršnog odbora saborske većine, a naročito pak kao Predstavnik Izvozne centrale, koji u razgovoru sa dopisnikom *Narodnih novina*, kao što se vidi, razvija bezgranični izvozničarski optimizam koji, sa koalicionaškim narodnojedinstvenim mutljagom, predstavlja ratni vademecum hrvatskoga naroda, grdno ga je iznenadila.

„Čini se, po svemu, da u ovim prorupljenim memorijama ne zapinje više, uglavnom, mnogo: nešto malo Pandekata, nešto malo narodnojedinstvene khuenovštine, kao demagoške miksture sa Riječkom rezolucijom, a sve je preliveno sosom bezuslovne lojalnosti metafizičkih golubova, koji vjeruju da vjeruju, vjerujući da im i

drugi vjeruju da vjeruju, i tako je u ovom uzajamnom oblagivanju, na kraju, sve u najboljem redu, a glavno je, »tko svoju zemlju ljubi i tko ne će biti rob, tome krvnik glavu rubi, taj u hladan pada grob«, a to, dakako, nismo mi, jer smo lojalni banovinci iz Banovine kojoj banuje naš mađžarski Ban, zgužbidan.”

„O, Lijepa Naša Krešimira Veljeg zemljo umiljata, zaogrnuti grimizom kraljeva narodne krvi, tvoja školovana seljačka djeca postaju bastardi: od pluga i motike, od toaletnog čučanja na rosi, u regnikolarnom kopilanstvu, gdje se magla od davorija i budnica po stekliškim oporbenjačkim krčmetinama već davno pretvorila u naprednjačko narodnojedinstveno »naše gore lišće«, tvoja narodna, zdrava, seljačka inteligencija prokurvala se. Šta sada? Šta je sa razvojem narodne duše? Ilirizam? Ban Jelačić? Frano Supilo? A. G. M. u ovome ratu? Onaj kreten tamo u kavani, koji žvače svoju raskvašenu kiflu, onaj majmun sa svojim nimfama, altinama i alejama, njegova Beatriče, njegove sanje, slutnje i umiranje od nesretne ljubavi, Jovo Žeravica sa svojom Jelom, Valerija Tatardžijeva ili Tegetthoffova Pula, krcata oklopnjačama, bojnim brodovima i torpedima, hiljadu topova zijeva pred Fažanom, čitava Istra od Buzeta do Vodnjana trese se od kanonade na Soči, a od svega što je preostalo: Trupčeva vjera u izvoznice. A malog Mešu ustrijelili su prosto kao psetance na cesti, onako usput, taf, taf, ostalo kućence crknuto na drumu, pa idemo dalje, vrlo važno . . .

»A ako su Ćorpašići bili doista bezi, onda su potomci prizrenskog Ćorpaše Vezirlića, i baš nikog drugog«, objašnjavao je Joji porijeklo maloga Meše Haralampije Pijevac, koji je sve arnautske i turske legende znao napamet, poigravajući se njima kao brojanim među prstima, »da, da, jer starinom Mehmedbegović Ćoro, taj beše pravi Anadolac, baš rođeni Turk Osmanlija, Hasanbegov zet, pa ako je do toga da se onom malom Meši, koga su srbijanske vlasti prekrstile u Hasana Ćorovića, utvrdi njegovo begovsko koleno, da on ne bi ispaao kao Arnautin, što nikad nije bio, valjalo bi reći ko je i šta je bio onaj jadni šegro, posmrče, bez svojte, na drumu kao mačka, a tako su ga i dotukli . . .«. Plemeniti lik onog dečka, njegova svilkosa glava, zlatnih, doslovno zagasito zlaćanih pramenova, iznad visokog, uskog, plemenitog čela, nosa tanjeg od pergamene, očiju zelenih kao Lim što je zelen u kasno ljetno poslijepodne kad se orlušine viju nad liticama, a kliktanje im odzvanja između hridina i urvina kao vapaj za toplom ljudskom krvlju, koja se po ovim klancima lije šaptom, kao jedina molitva nad predsmrtnim hropcem, a čitav onaj jad »tamo dolje«, kao što bi rekao stari Emerički – »gdje nema pravne sigurnosti«, tko će sve

ono izliječiti, sve one rane, svu onu patnju, jer čovjeku puca srce kada se u mislima od vremena na vrijeme trgne, kad se u čovjeku od moralnog zgražanja sam od sebe otme usklik neke vrste savjesti, »o, Boga mu, pa ipak, sve je ovo prevršilo, pa ipak to ne ide«, »a što«, odgovara mu se, i to uvijek jedno te isto, »što ćete, našli smo se usred ratne vreve, a ta još traje, ne može, bato, sve odjednom, polagano, histerija nam je suvišna!«.

– Histerija, dobro, neka je suvišna, ali ja govorim o sudstvu, o tome kako rade sudovi, o onom nečem što se zove »najelementarnija pravna sigurnost«, pa nema dana bez pravnog umorstva, nema dana da se ne otkotrlja po neka nevina glava u sudnici!

– Kakvu vi to pravnu sigurnost oćete, gospodine, nema sudova u civilizovanome svetu koji bi, pod takvim prilikama, usred ovog zuluma, delovali normalno! Po vama, gospodine, a kako bi naši sudovi imali da sude, što, u rukavicama, je li, pa zar vi ne vidite da na sve strane teče krv? Eno ga, u Štipu, slučaj onog profesora Šabana, sto posto kriminalno lice, Turčin, Arnautin, Bugarin, bugaraš, Cincarin, šta li je, Makedonac, Cipuš-Šaban, Šabanović, nota bene tursko-talijanski profesor, godine 1905, u Bogovištu, on lično sa svojom bandom preklao je trinaestoro srpskih glava kao jagnjad, opljačkavši ih do kostiju, čisti kriminal, a kad mu se sada sudi po pravdi Boga, onda nazoviliberali, kao biva, zapadnjaci, dižu galamu da nema pravne sigurnosti, pravno umorstvo, jest, pišem ti ja njima na tu njihovu »pravnu sigurnost«, gospodine!

– Čujte, radi se o zločinu, o zločinu iz godine 1905, i to na temelju ekshumacije, znači na temelju ekshumacije otprije osam godina, a i ta ekshumacija, po stručnoj ekspertizi, pod znakom je pitanja, em smo u ratu, čovječje, sve je preorano, grobovi leševima pretrpani, kako ćeš dokazati da su ova trupla baš ona iz 1905?

– Kakav znak pitanja, nema tu znaka pitanja, gospodine, tu su svjedoci, ovaj zver od čoveka prisustvovao je promatrajući svoga Ristu gde siluje devetogodišnje dete, a video je i to gde je i to taj isti njegov Risto zaklao njenu majku, ta on lično banuo je sa svojom bandom zlikovaca pod onaj srpski krov da se osveti, stari obračuni, a onda su posle toga još bančili čitavu noć, pekli prase, popili svu rakiju, porobili kuću, a zatim je zapalili!

– Znači, ovog Šabana čeka konopac?

– A što drugo? Turska agenčina, špijun, bato, teroriso je čitav kraj pod Turcima, našlo se kod lopova čudo od zlata, fišeklije pune dukata, čoveče, ne fišeklije, torbe zlata, razumete li, a zna se da je on bio onaj koji je ustrelio Nikolu Andonova iz zasede.

– Sad opet Nikolu Andonova,

– Pa da, predsednika opštine u Bogovištu,

– Čekajte, ne rekoste li da se i onaj njegov momak zove Andonov?

– Jeste, Andonov, tačno, ali onaj njegov Andonov je Risto,

– Risto Andonov, to je onaj Šabanov Risto, razumem, ali šta je ovaj Risto onom Nikoli Andonovu?

– Pa dođe mu kao brat, čoveče, rekao sam vam, Nikola bio je predsednik opštine u Bogovištu,

– Pa dobro, pa zar je onaj Risto, Šabanov ortak, brat Nikolin?

– Pa brat, čoveče,

– Znači, Andonovi su braća?

– Pa dva brata rođena, kad vam kažem,

– E, pa sad tek ne razumem ništa, zašto je ovaj Šaban pobio i poklao sve one s Ristom, kad je optužen da je ubio Ristinog brata Nikolu?

– E, čudna mi čuda, Šaban je turski agenat, sa Ristom on kolje srpsku porodicu, kr, ovako, kao kokoške, a Risto je bugaraš pa radi za Šabana, a Ristin brat Nikola, taj je opet Srbin, a sad, na kraju, vrlo važno ko je kome ko, šta vi to sve nešto mućkate u svojoj ludoj glavi, je l' ovo pravedno, je l' ovo ispravno, eto, stvarnost je takva, praznujemo Materice, a posle Materica stižu nam, ako Bog da, Očevi, a onda, sledeće nedelje, rađa se Bog u Vitlejemu za spas duša naših grešnih, a pogana njuška onog Šabanovića lju-ljaće se na božićnjem severcu, ako Bog da, jer još ima Boga na ovome svetu, svako stiže na mindros, bato, pre ili kasnije, jesi l' čito kako udesi naš Uroš ministra Danila Danilovića, e, alal mu vera, baš mu je očito bukvicu kako valja u *Malim novinama!* Ima čovo pravo, treba te samostalce po njušci, treba razotkriti te njihove gadaluke, pod kakvim se to naprednjačkim trulim krovovima rađaju ova gospoda, gde se pod Obrenovićima ližisahanluk negovao već u kolevci kao jedini ideal ove dvorske tevabije i gde se dobro znalo šta znači saviti kičmu praveći karijeru kroz kapidžik! Studira, batlija, zna se, u Parizu, dakako, kao verenik čaršiske miraždžike, jedinice pustog naprednjačine koji je omastio brkove oko Bontouxovog zajma, te će s mladom da dobije za miraz dva-tri čoška teraziska, kao pitino dete od one prevare, kad naš Danilo, ne lezi vraže, neposredno po pogibiji Draginoj, razvrgnu naprednjačku zamku od veridbe, hoće naš Noćilo, hoće, bogami, zna naš Ponoćilo, da ne kažem Jabučilo (kako ga prozvaše njegovi drugovi đaci, jer beše glup kao konj), da se bez trunke razmišljanja presaldumi u radikalsku tazbinu čuvenog po zlu kaponje Spiridonovića, pa opet da s novom Mladom zaradi desetak tapija na Savi, oko Bare Venecije, što mu tada, kao radikalskome zetu, otkupi opština

kao prostor za manevrisanje lokomotiva oko prestoničke stanice. Svakako mudrije, nema šta, oženiti se radikalijom, nego favoriti s propalom naprednjačkom družbom, jer si u kumstvu, takoreći, s partijom, ma što kažem u kumstvu, en famille, bato, pa kad se dele radikalski mandati, pa da se pođe, kao tobož, u narod, zar je naš narod stoka da ne glasa za radikalskoga zeta, iako mu tragovi vonjaju naprednjaštvom, iako se kompromitovao kao samostalac, iako se domunđava s UISovcima, iako i tako dalje, jer on kao somče dunavsko zna šta ribice vole da grickaju. To su, dakako, predrasude, pa u to buknu i ovaj rat, a rat kome rat, a našem Jabučilu, bome, brat, jer eno ga u Londonu, bato, batice, Dvanaeste, gde potpisuje mirovni ugovor s Turcima, eno ga Trinaeste u Bukureštu, gde se prometnu u državnike, gde đubri ova naša oslobođena, krvlju natopljena nacionalna polja novim inostranim zajmovima, bez nekih skrupula, normalno inkasirajući percente od golemih suma, jer ako je da se ratuje, ratuje naš Danilo, ako je da se mir potpisuje, eto našeg Danila, tu je, ako neko ima kredita u inostranstvu, a ko će nego naš Danilo, i ne bude li naš Danilo sredio prilike na Jugu, ko će ovim Šabanima i Andonovima stati na rep?

– Sve ovo što ste smandrljali o ovom Danilu Daniloviću dokazuje samo to da u rukama ovakvih faktora na vlasti nema za građane nikakve pravne garancije ni sigurnosti,

– Pa nema, jesam li ja vama rekao da ima, nema, i ne treba da ima, ha, ha, a šta sad, burazeru, imaš da mi kažeš?

– Ta ne verujte, gos'in Dijače, ovom mangupu, tera on šegu sa čitavim svetom, šeret je to, ne omirisa ta tipčina ni zrna baruta, nit je ogluveo od zveketa oružja, al' će svakome da napuni uši: te robovasmo, te argatovasmo, te se borismo te izborismo ovu zericu naše slobodice, a ta se, braćo, zove vlast, i nikako drugačije, a za nju izginusmo listom i u njeno ime apsimo danas sve naše Vuk-Brankoviće, zbog nje odiremo kožu nevinoj čeljadi, za Bajine račune, kao da svako dete ne zna da naš Baja godine 1906 nije kupovao svilen veš u Beču, kobajagi, trebaju Baji svilene bečke košulje, nego da je tamo otputovao da se proda Austriji, prepredena prevejančina, nevaljalčina preispoljna, zar nije lio krokodilske suze kad su drugim radikalima glave padale pod Milanom, o, bruke li nad brukama, pa sad da vam ovaj radikalski agentat prodaje rog pod sveću, ja vam kažem, slažem se s vama, prijatelju Joakime, nema u ovoj zemlji pravne sigurnosti, jer nema osećaja za pravo i istinu, takav je to mentalitet tu, i ko ne vidi da ovaj mentalitet razjeda svaku mogućnost da se ovoj zemlji zacele istoriske rane taj se slep rodio i spasa mu nema van da se dedne u guslare, pak da laže dalje, a ko je lud neka mu veruje!"

Bile su to vreće u vjetar jalovo prosutih riječi, razgovori drugova tipografa u maloju škopskoj štampariji odmah do Daut-Pašinog amama, gdje je Joja radio još na početku, kada su ga kao regruta bacili iz kasarne »na važniji posao«, kad je, strahujući pred kolerom, prao ruke špiritom, i tako sada, poslije toliko mnogo godina, prelistavajući novine, sav zaprljan smrdljivom masnom novinskom hartijom, on je instinktivno pomirisao, ne vonjaju li mu prsti na benzin, i, doista, bili su natopljeni mirisom katranske smole.

Vani, na Trgu slavnog bana Jelačića, sniježi sve luđe, sipa božji mlin sve više brašna na staro gradsko sajmište, „jer ovaj banski trg nije trg nikakvoga bana nego mađarsko sajmište, niti je ovaj ban ban, nego bijeda od bana, ni ovaj kuglof, preliveo čokolodom, nije nikakav kuglof, nego gnjecava neka smjesa od loja i saharina, niti su jaja jaja, ni rum rum, ni čokolada čokolada, niti su ove novine novine, niti je ova štampa evropska štampa, jer sve to, kako traje i kako se kotrlja hromo i traljavo, sve je to samo imitacija neke pseudocivilizacije, a zapravo ništa drugo nego mišolovka! U mišolovci smo, na sve strane gvožđe...”.

„Od kaptolskog početka, od one ciganske čatrlje na Splavnici, gdje se dijete čitave noći u groznicama znojilo u bespomoćnoj djetinjastoj pobuni, treba priznati, junački, sve je bilo mišolovka! I Kamilov Zoroastar je mišolovka, mišolovka od magnetskih riječi, a lijevo i desno sijejavaju noževi, oštro nabrušeni noževi, hajdučija, tajna krvi, miris tople ljudske krvi, i Goethe je htio da propjeva o mirisu tople ljudske krvi u svojim antijakobinskim varijacijama mefistofelskim, ali mu nije upalilo, Faust je zapravo gospodska strava pred plebsom, panika privilegiranih, dim požara od Kosova do Bregalnice, od Bregalnice do Požarevca, do Pule, do ove kriminalne mišolovke, do ovoga kriminala koji ne će da stane.”

„Rat! Uzimaju se ratovi kao naravna pojava, uostalom, čovjek kao »čovjek« još je uvijek na početku svog ljudskog puta, tek što je nemirno prespavao dvije-tri noći pod svojim krovom, koji se tek sekundu-dvije zove Evropa, tek što se oslobodio strave od zvjerskog urlika, pa jeza prašume vlada još uvijek njegovim mislima i snima. Pomisao na blistav oštar nož jedina mu je garancija opstanka, i zato obiluzuje misterij gole sablje, zato kleči pred zvečecim mačevima, u trajnoj opasnosti da mu krvnici ne rasparaju njegovu zečju kožu koju tako slaboumno čuva. Zvekeće oružjem, jaše konje, voli da se maši svoje kubure i da saspe u grlo svog bližnjeg svih pet metaka, voli glas bubnja, sa bubnjarima se

kreće kroz svoju historiju, sa barjaktarima, sa trubačima, sa pjesnicima: »Hej, trubaču, s bojne Drine«, trata-rata, to je politika, tome zvone sva zvona, toj politici sutane i akademske toge pjevaju himnu! Izriču se smrtne osude u ime čitavog Olimpa bogova i božanstava, država, vladara, državnog autoriteta, državne logike, i šta ćeš više, il s'agit de gagner, mon cher, a ovome govedu treba dnevno trubiti da ga vode u klaonicu, i kakvo vražje »oduhovljivanje politike«? Ne će da priznaju blesavi literati, spiritualisti, da je kundak – kundak, i da je bog kundak, i da je država kundak, i crkva isto tako, i da bi se ovaj kretenezam raspao već jutros samo da se pronađe neka zgodna parola za poziv na kundačenje.! Sve bi se rasvalo! Crkve i administracije, štampa i katedre, svi mandarinizmi, od sindikalnih do parlamentarnih, dotucimo, dakle, mandarinizme, oslobodimo se magle, jer što laju da bi se stvar zaustavila ili da bi se srozala u kaos kad bi se oborili autoriteti! Na čemu leži stvarnost? Na ljudskim rukama! Ruke koje peru palubu, koje razapinju jedra, ruke koje krpaju cipele, peru bolnice, kuhaju objed, lože lokomotive, ruke sa mikroskopima i dalekozorima, ljudske ruke drže sve u svojim rukama, na njihovom dlanu leži čitava ova takozvana stvarnost, ova brodolomna galija sa svojim admiralima koji plove u neminovne brodolome uvijek iznova, jer nisu moreplovci nego varalice, a narod danas, to je lavež robova ispod palube, čopori bijesnih pasa nahuckanih jednih na druge.”

Da bi se oteo tmurnim mislima, počeo je nervozno listati novinama, stranicu za stranicom, vijest za viješću. „Velika bitka za Verdun traje s nesmanjenom žestinom, njemačko desno krilo na Maasi polagano napreduje, Champneuville je osvojen, 406.000 mrtvih, borba oko Fort Vauxa... *Beogradske novine*: carska i kraljevska Brückenkopf-Komanda Beograd oglasila je da oficiri carske i kraljevske Armade imaju pravo da hapse svakoga tko tuče upregnute konje. Mučenju konja treba stati na kraj drakonskim mjerama. Francuzi drže verdunsku tvrđavu Vaux po cijenu ogromnih gubitaka. Sarraila ima da zamijeni Pétain. Peta bitka na Soči, 180.000 mrtvih, Kraljevska ugarsko-hrvatska 25. pukovnija 14.000 mrtvih, 10 zlatnih kolajna za hrabrost, 153 srebrne velike, 543 srebrne male, 443 brončane kolajne, more kod Dubrovnika izbacilo 18 leševa, more bljuje trupla od Budve do Lastova, od Lastova do Zadra i do Pule, Kraljevska ugarsko-hrvatska 26. pukovnija 20.000 mrtvih, 7 zlatnih, 201 srebrna, 602 brončane, Carska i kraljevska 53. regimenta, General kavalerije Viktor Dankl, 1 Leopoldov krst, 9 željeznih kruna, 34 križa za vojne zasluge, 14 zlatnih, 144 srebrne velike, 121 srebrna mala, 300 brončanih kolajna, palih 18.000, Fort Douaumont, Cambrai,

Maubeuge, Péronne, Bapaume, Soissons, Joffre, Haig, Nivelles, Kronprinz, 400.000 mrtvih, a Muharem Radović, i Pera Zajčar, Poturica Đevdo, Cule Spaho, Muharem Dakovica, Jovo Žeravica, Haralampije Pijevac, svi su pali, »a kakav je onaj njihov rat bio, a bio je rat, pravi, pravcati rat, nema sumnje, jer svaki rat ima svoj početak, a za Jovicu to beše prokleta ona Devedesetidruha godina – kad raspisaše izbore, pa u opštini, kao što već biva oko izbora, nastade gužva, jer kmet sa pisarima sreskim produži naprednjački zulum sa pozivima u Stajaću, te baš otkud svu našu mladu radikaliju da novače, a neće ni jednog liberala, već, eto, tako, te nas nekoliko jurnusmo i pocepasmo one njine izborne hartije i porazbijasmo nešto malo astala i poizbacivasmo iz fijoka ono sresko i opštinsko smeće pisarsko, kad, eto, ona pisarčina, Tanasije Šubara, ispali revolveretinu svoju o zemlju i dreknu da povukoh na nj oružje i da ja opalih metak, a onom rupom u zemlji što je ispali sam, sa svedocima pod prisegom, dokaza da pucah ja, i tako me strpaše za pokušaj ubistva službenog lica i opališe me na tri godine i sedam meseci, a ja, dakako, šta ću, da nevin padnem lopovima u šake, e, neću, i kidnuh u šumu, naoružah se i ne vratih se više, nego produžih tako sve do Devedesetitreće godine, ravno godinu dana, javih se čuvenom harambaši Avramu Trkljanu, kome beše nadimak 'Oče Proto', a Protu će meni, 'čuj, dete, stiže ti meni u dobar čas, eto nam potera za petama, a misliš li sa mnom hajdukovati, na tebi je da šegrtuješ i samo da te vidim sada, na posao s ovijeh stopa', a bio je 'Oče Proto' pijan kao mrtva zemlja. Šegrtovo sam tako kod Avrama Trkljana svega tog jednog jedinog jutra, kad presretosmo poteru od onih seoskih benetina, te pobismo sve do jednoga, a bilo ih je petoro, Ljubisava Kopljanca i Lazu Jeftovića i još trojicu, imena im se ne sećam, prometnuh se tako kod Avrama Trkljana još istoga jutra u pomoćnika i pobismo poprilično sveta i nazimovasmo se kod Blagoja, koji je uz harambašu važio kao subaša, te ovaj skova zaveru da se lišimo Avrama, jer se vazdan opijao i nije bio više nizašta, zadavajući nam brige pijan, jer ga vučemo i bogom kumimo i moljakamo i preklinjemo da se ne opija, a stari Avram, kad lizne čokanče ljute, malakše sav, olabavi i klone na prvi panj te neće da se krene, a potera nam je za petama, a mi ga preklinjemo i bogoradimo da nam se smiluje, a Avram, jok, neće pa neće, nego će tu da pogine i ni makac, družbo, jer harambaši četa duguje poslušnost, pa niko ne sme da pisne, pa kad je tako, saspem ja Avramu tri metka u podgrlac, ako je do discipline, tu je, i tako me proglasiše šefom na Sretenije Devedesetitreće, eto, kad mi istoga dana stiže rešenje načelnika sreza čačanskog da sam oglasen za hajduka i da me može svak ubiti ako se ne

predam vlastima. I vidite: hajdukovo sam do toga dana svega 232 dana, a odonda pa sve dok nisam pao još 27 dana, i šta bi od mene? Gazda sa dva vajata keramidom pokrivena, s jedne strane gavan, a s druge hajduk, to mi je udes!«.

„A sada što? Svi smo se našli na dva fronta od groba Pere Zajčara do ovog banskog haramije četrdesetosmaša na brončanom pastuhu, do admirala Tegetthoffa i do torpedo-destroyera 207! Čestitamo! Iz ove mišolovke izvući se, samo kako, mudro, sabrano, e dobro, tek što stigismo od onog gada požarevačkog Lazarevića do pulskih torpeda, pa eto u Jurjevsku, pa na ovaj trg bana Jelačića, u kavanu, božićno jutro, a snijeg pada dalje kao lud, klizi jedan žuti tramvaj prazan, bez jednog jedinog putnika, klizi tako nečujno kao po vati, sasvim gluhonijemo, a već je deset dobrano minulo. Trebat će potražiti Damjana Blažinića, on stanuje na uglu Gajeve kao podstanar kod gospođe Radotić, udovice septemvira, a Damjanu je poznata adresa Slaviše Maletića, Slaviša radi u *Pokretu*, a u Jurjevskoj ga čekaju, na noge, dakle, »viteže zibrani«, treba krenuti po planu, kakav je ovaj tip, ovaj Blasinih Cavalieri? Gospodsko dijete. Od ove vrste vitezova nikada nitko ništa ne će profitirati. Naročito glupa sorta čovječanstva. Egocentri, manijakalno zaokupljeni značenjem isključivo samo svoje mnogopoštovane i vrijedne ličnosti. Takvi počinju svoju karijeru s uspjehom kao krvnici, a kao propalice, to su pasivne, povrijeđene veličine. Jedino interesantni, to su odmetnici iz prkosa! Ne oni koji se osvećuju za svoja poniženja, nego oni koji prodiru dalje u vertikalama, u asimptotama, bez obzira na to ima li to smisla ili ne.»

„Halabuče oko svakog čovjeka slapovi iluzija, te od ove pjesme Gangesa i Guadalquivira nema predaha. Nameću se neke slike svojom impresivnom ustrajnošću i prate nas bestjelesno. Nemoć je oteći se snazi takvih samoobmana koje ostaju za čitav život dominantne, u koje čovjek stvarno vjeruje kao da postoje. Takva vizija koja se vraća s postojanošću opsjednute fiksne ideje, to je rasvjeta onog kišnog jutra kad je nestala Valerija Augusta Tartadžijeva. Odveli su je. Valerija je znala masu zakulisnih tračeva o turskim generalima i solunskim advokatima.»

Našao se na udaru vjetra, i istog trena kako je stupio iz tople kavane zamela ga je mećava da je zateturao, ali se u borbi s vjetrinom bacio u snježne talase, i fijuk vihora prohujao je čitavom njegovom supstancijom. Zaokrenuvši iza ugla, osjetio je kako ga nosi vjetar u krmu i, prepustivši se slobodnim mislima, on je odjedrio na talasu Sjevera.

„Da nema Internacionale, imali smo čast konstatirati jednog sunčanog ljetnog jutra, kada su svi jurnuli na zov trube, i to tko, proleter i bez domovine, bravo, od Pariza do Sankt Petersburga, od Beča do Berlina, na randevu sa smrću, i tako je nestalo i socijalizma i socijalističke filozofije, pod kopitima carske i kraljevske kavalerije, i socijalističke politike. Kako se može živjeti dalje bez vjere u pobjedu pameti, a da se nije uopće ni pojavilo pitanje griznje savjesti, pak se pokazalo na kraju i to, da se može kušovati slijepo, razarajući i paleći pod sasvim drugim, zlikovačkim uslovima nego što se živjelo do jučer, dok se ipak, kako-tako, ali ipak vjerovalo u neko traljavo poslanstvo nazovimorala.”

„Bez obzira na to što se javlja sumnja u vlastitu pamet, ne ću da posumnjam u nju, pa kad je tako sa mnom da ne ću da podlegnem, valjda se ta ista volja nije ugasila baš u svima mozgovima, trebalo bi je otkriti, trebalo bi se posavjetovati s njom, napisati neka pisma da pamet nije krepala, dogovoriti se, ispitati se, vidjeti što da se radi, to bi trebalo, a, prije svega, ne predati se, ne dati se udaviti. Nismo se dali još kao djeca, na početku, počeli smo s našim dinamit-patronama, uspjeh nije bio naročit, mora se priznati, kao što se vidi. A šta smo htjeli kao balavci? Da razbijemo regnikolarnu glupost, mrtvilo od požunskih sabora, jalovo brbljanje u okviru carstva, a pomalo i panoptikum groze, i šta sad, nesretne ljubavi, mrtve žene, zgaženi ljudi, spaljeni krovovi, spaljene iluzije, požar, a usred ove mećave sukob s vlastitim mislima.”

Minulo je podne kad se Joja vratio u Jurjevsku.

– Gdje si, sunce ti luckasto, dočekao ga Kamilo s povišenim glasom, odjurio si u zoru pa nikome ni slova, pa te nema i nema, i, moram priznati, postao sam već nervozan,

– Gdje sam, na groblju, brate, izlet u nešto čega više nema, a bolnije je nego što je bilo kad je bilo, sentimentalno, à la Enoch Arden, na misi sam bio za svoju jadnu Eleonoru, na Splavnici, nije bilo štakora, hvala bogu, snijeg do koljena, u kavani, bio sam u kavani, čovječe, u kavani sam bio, čitao sam novine, nisam imao tu sramotu u ruci već tri godine, čuj, Kamilo, boga ti živog, jeziva je ova naša štampa, strahota božja, osjeća čovjek potrebu da baci svoju vlastitu glavu kroz prozor, a ti, kao da mi se čudiš, što je, da sa mnom nije nešto u redu, što, à propos, bio sam tako slobodan i navukao sam tvoje cipele, bez dozvole, molim, ispričavam se, bez formalnosti, pa ipak, oni moji opanci raskvasiše se kao krafni, da,

dakle, ova naša štampa, ovaj ton, ovaj mentalitet, čuj, Kamilo, ja mislim da je ovo sve na što smo spali zaista dno od najdubljeg dna, i ne odmaglim li, udavit ću se u ovom glibu, poštenja mi, s mojim Jovicom i Haralampijem, sa Culetom, pa ono je bio sanatorij spram ove kuge, na časnu reč, a ti me nešto čudno gledaš, misliš – trabunjam?

– A koga vruga ima sad smisla gubiti vrijeme na ove gluposti? Štampa ko štampa, traje ona još od Hungaricum a i tvoje Gline, litanija gluposti, a osim toga ratna klima,

– Ne, ne, nije to samo litanija gluposti, nije to samo ratna klima, bato, to je nešto više,

– Pa, naravno, da nije, hvala bogu, šteta za svaku riječ, znamo to napamet, nego te pitam gdje si bio, čovječe, nestao si kao duh, šta ja znam, moglo ti se nešto i desiti, sam kažeš da ti papiri nisu u redu, neizvjesnost je enervantna, čovječe,

– Pa kažem ti gdje sam sve bio, bio sam u katedrali, kod Bakača, tamo, u desnoj lađi ispred svetog Ladislava gdje sam ministrirao, u kavani sam bio, u Narodnoj kavani, na Jelačić-placu, a gdje bih bio, nego da te nešto zapitam, koliko ima da si se vratio iz Pešte?

– A šta će ti to, iznenadio se Kamilo.

– Pa ništa, tako, zanima me,

– Šta ja znam, koncem septembra,

– Znači, ti si doma tu, u Jurjevskoj, već puna tri mjeseca?

– Tri mjeseca ima što sam se vratio, ali sam bio i na Ladanju do Svih Svetih, tako nekako, a šta te to zanima?

– Zanima, ne zanima, a nisi se javio nikome?

– A kome da se javim?

– Pa ljudima, čovječe, jamometićevcima, talasovcima, tri mjeseca čučiš ovdje kao sova, ne javljaš se nikome, nitko pojma nema gdje si, a kad te zovu, ne odazivaš se,

– A tko me je zvao, nitko me nije zvao,

– Kako te nije zvao, zvali su te, telefonirali su ti, pisali su ti, Kelemen ti je telefonirao, Slaviša Maletić ti je pisao, a ti ni mukajet,

– To nije moj način da se ne bih bio odazvao, čovječe, Kelemen mi je telefonirao da bi bilo dobro da se vidimo, pozvao sam ga da dođe, ali ga nije bilo, a to je bilo još na početku, još sam se onda kretao sa štakama, i, prema tome, da, a osim toga...

– A osim toga?

– Pravo da ti kažem, Maletiću se nisam javio, što se mene tiče, ne osjećam nikakve potrebe da se vidim s Maletićem! Maletić je bio član redakcije *Talasa*, sto posto Černjajev čovjek, ako si uopće au courant o čemu se radi? To je grupa koja je štampala *Talas*,

pod uredništvom Vlade Černjaja, Četrnaeste, proljeća, sve do Sarajeva, a mene su likvidirali zbog moje teze o Bregalnici, uostalom, o tome bi trebalo govoriti detaljnije, to je svakako jedna od onih stvari koju treba da razbistrimo,

– Nešto mi je poznato, uostalom, rekao sam ti da sam stigao više-manje informiran, ukoliko je to bilo moguće, dakako, no sad svejedno,

– Pa da vidiš i nije! Černjajevi likvidirali su me sa nesumnjivo klevetničkom namjerom, i tek što nisam ispaao kao austrijski agent, u svakom slučaju »dezertter«, pa trebalo bi da pročitaš moje teze, bez toga sve to zvuči apstraktno, tražio sam novi Statut, saziv Kongresa i na temelju zaključaka Kongresa novi Statut! Po moje prijedlogu, Pokret, to jest svi afilirani klubovi ne treba da ostanu sredstvo u rukama fraze »jedan narod, jedan kralj, jedna država«, i tako dalje (UIS, kao što ti kažeš, čast UIS-u tamo gdje jeste), nego mi svi, bez obzira na Cis- i Translajtaniju i Beha, djelujemo normalno dalje kao jedna jedinstvena organizacija, ali na temelju revizije svih takozvanih – noli-me-tangere-pojmova, kao što je ime naroda, na primjer, ime pokrajina pa onda takozvanih narodnih svetinja, a tih pak naročito, jer treba već jedamput neuvijeno konstatirati, treba imati toliko smionosti da se to i kaže, da je nemoguće izgraditi neko fiktivno narodno jedinstvo na temelju uzajamne negacije! To je, dakle, prvo i sine qua non, a to znači beskompromisnu borbu s mentalitetima tu i tamo, u ovom slučaju bez obzira na granice, ali ne na osnovi vidovdanskih fraza, dakako, i ne na osnovi deseterca i jugoetike i jugoestetike, i tako dalje, nego na temelju solidarnosti materijalnih ili, ako hoćeš, bioloških interesa, to su aksiomi, šta ja znam, tako nekako, otprilike, a, nota bene, sve je to bilo izgovoreno veoma obzirno, sa sasvim ružičastim socijalističkim untermalungom, diskretno, dakako, s obzirom na obzire, i to ne što se tiče takozvanih pozitivnih zakona, nego baš naših zaostalih palanačkih mentaliteta, a što da ti pričam, oni jednoglasno – ne, pa ne, ovako nikako ne, to je naopako, to »oni dolje« nikada ne će primiti, a ja inzistiram da se štampa, da se publicira, da se stavi na dnevni red diskusije, bez obzira na to hoće li to netko primiti ili ne, prosto principijelno, da se vidi koliko nas ima koji tako mislimo, jer nisam jedini, jer primam pisma sa sviju strana, a oni opet ne pa ne, i tako tres mene jednoga dana pod istragu, a da me uopće nisu ni pitali zašto mislim tako, nego samo površno, formalistički, da li sam govorio da je Bregalnica zločin, a o tome, da bi štampali moje teze, ni govora, bez rasprave, bez ičega, kadija tuži – kadija sudi, a neposredno poslije toga raznijela me ona glupa granata, pa Sarajevo, pa

rat, pa sada sve ovo i tako dalje do danas, a sada gospoda tvrde da ne ću da ih vidim, prekrasno, a to, ako smijem da kažem, ne govore istinu!

– Čekaj, čovječe, nije da ti ne vjerujem, vjerujem ti, ali, eto, Maletić tvrdi apodiktički da ti se Kelemen javio, i on da ti je pisao i da žali da je tako, nisam imao impresiju da laže, da ti je pisao,

– Otputovao sam na Ladanje, javili su mi se da se vidimo, pa dobro, da se vidimo, neka izvole, tako sam im odgovorio, i neka dođe taj Kelemen, da ga vidim, pa da mu u lice kažem da laže kad tvrdi da ga nisam pozvao!

– Prije svega, Kelemen je regrut u Osijeku, ali eno Maletića, čovjek tvrdi da ti je pisao,

– Rekao sam ti već da nemam nerve za toga tipa, i uopće ne znam ni o kome ništa! Mene su ostavili u bojkotu od Bregalnice, za Černjaja mi je netko pričao da je uspio da pobjegne preko Trsta, a baš jučer, eto, čitam u Verordnungsblattu od 15. prosinca da su ona dva moja egzekutora u Ungarisch-Weisskirchenu, Welti i Šoštarić, posthumno odlikovani cum signo laudis, za svoju hrabrost pred neprijateljem, i tako dalje, eto, to je sve što znam, ogradio se Kamilo, a po ustreperenom glasu osjetilo se da je pod parom.

– Ti to sve uzimaš i suviše k srcu, nego jedno da mi kažeš, principijelno, Kamilo, oni tebe, veliš, cak, nogom, dobro, to je moglo imati neku logiku iz njihove perspektive tada, ali reci ti meni da li si ti bio za to da se pucka?

– Zašto »pucka«? Pa zar se i to inkriminira, ako je netko bio za »puckanje«?

– Ne inkriminiram ja ništa, a, danas, ono »puckanje« mislim da je bilo neozbiljno!

– Bogami od onog »puckanja« pucaju danas rebra čitavoj Evropi!

– Pustimo to, to je drugo pitanje, mene zanima da li si ti bio za ili protiv?

– Pa pravo da ti kažem ne znam. I da i ne. Na momente da, a onda opet i ne! Mislio sam da je dobro da se uzbuni svijet, da se vidi da nas vrag nije odnio, da smo živi, tako sam mislio Dvanaeste, pa i Trinaeste, međutim, post hoc, dakako, stvari danas nisu iste, a, uostalom, da treba pucati, to se više-manje mislilo jednoglasno, bez nekog naročitog rezoniranja, a sumnjati u ispravnost takve metode, bilo je politički sumnjivo! Uostalom, a to nije nevažno, nitko nikoga ništa nije pitao, odluka se primala na zna-
nje kao fait accompli, pa je tako i Sarajevo ispalo kao fait accompli!

Svaka sumnjičava pomisao bila je zabranjena, i što sam tada već mogao da budem – za ili protiv? Mislio sam da je dobro da se puca, subjektivno, intimno, svakako, a Sarajevo doživio sam takoreći u agoniji, no, a danas, što se Sarajeva tiče, bilo je i suviše ressentimenta u nama a da bismo bili mogli razmišljati razumno, a kod donošenja odluke, nota bene, nismo bili ni prisutni, prema tome, nije nas uopće ni bilo, uostalom, tko je onda mogao i znati šta će od toga nastati, nitko! Imao sam neke rezerve, nisam bio siguran da li je to jedino sredstvo, mislio sam – demonstracija, dobro, protest, to bi bila najegzaktnija formula, pa i ti si se sinoć sam ogradio od Sarajeva, ne varam li se?

– Kad zlo spava, ne budi ga, tako sam mislio Četrnaeste, no to je tada bilo već iz moje lične perspektive, a čovjek nije u stanju da se odvoji od samoga sebe, a šta se opet sa mnom zbivalo, to možeš da zamisliš, u čoji, u okovima, sa šoljom kod kazana, čekajući na one spirine, a danas, vidiš, zvuči paradoksalno ali je tako, danas mislim kako ne bi bilo sasvim loše da se opet malo pripuca, obratno, bilo bi to veoma zgodno, ali – de pecunia sua, kao što piše na slavluku Sergijevaca u Puli! Tamo se pravdamo što da se radi, neki su momci za to, dobri dečki, da se kidne u Italiju, to nije nikakav problem za patrolne čamce, praktično to znači vezati ili strijeljati prvog oficira i drugog smo jutra prijeko, a ja opet mislim da u Puli ima dosta ratnih brodova i da se i u Puli može organizirati malo impozantnija pomorska bitka nego da u Italiji čovjek čuči kao ratni zarobljenik! Šta misliš? Potopiti one oklopnjače, i to baš usred Pule, ti boga, ako je do rata, može se i u Puli ratovati, no to je, uostalom, druga priča, a ono sa Černjajem, bože moj, ono je bila dječja igra, trice, ne treba ih uzeti tragično! Mislim, da bi ipak bilo dobro da se vidimo s dečkima!

– Pa dobro, nisam protivan, obratno, dopisivao sam se s njima u Mitrovici, što se tiče mojih teza, izjavili su mi svoju solidarnost sto posto, i Lipovac i Habazin, i njima je dozlogrdilo da se vadi kestenje iz vatre, a ne zna se za koga, Kornelije je bio za beskompromisnu emancipaciju,

– Kornelije je kod Krajskomande u Kruševcu, nažalost, ali tu su Cavalieri, Maletić, Lipovac, Habazin, dogovorio sam s njima sastanak za danas poslije podne u pet sati kod Maletića, on stanuje kao podstanar kod neke penzionirane poštarice na Zapadnom Perivoju, preuzeo je da obavijesti druge. kolebao sam se da ih pozovem ovamo, u Jurčevsku, nisam se usudio, vidim, živiš tu u promiskuitetu, pa s obzirom na Staroga, premda u tome nema ništa, bože moj, sastaju se kolege krigskameradi, Božić je, no, dobro, bit će ovako zgodnije, dakle, sommes nous d'accord, monsieur?

– Habazin je, ne varam li se, polazio prvi razred kad smo mi bili u četvrtom, ali Maletić je, upozoravam te, monumentalan mulac, po život opasan, barem je takav bio, možda se opametio, ali ne vjerujem, služi li vojsku?

– Ma kakvu vojsku, čovječe, kratkovidan je, nosi palac debela stakla, untauglich, u tom pogledu idealno eksteritorijalan, radi u *Hrvatskom Pokretu*,

– Ne, ne, Maletić nije kratkovidan, Maletić je slijep, ne vidi on ni prsta pred nosom, znam ga napamet, »gospodine kolega«, taj će se sa svojim »gospodine kolega« pozvati na moje bečko predavanje, pazi dobro, »kada ste vi, gospodine kolega, izjavili da je Bregalnica kriminal, to je bila neoprostiva politička greška«, i, dakle, prema tome, i tako dalje, »vi ste se, gospodine kolega, diskvalificirali« – Tunguz, Čupa, Mitar, Ivan Meštrović, Njegoš, to su autoriteti tom glupanu, nema tu šta da se misli, i tako dalje, i tako dalje, »gospodine kolega, vidite, Vidovdanski hram, to je naša rasna vrijednost«, ne vjerujem da se promijenio, ne, ne vjerujem,

– Joj, joj, pa, dragi vi, čujte, kad bi svaki general iz svoje čete izdvojio sve glupane, šta bi mu ostalo, ništa, dvije kobile, pamet je, brate, jedno, a vojska drugo, Maletić spada među mazgove, znam ja takve tipove, ali magarci su idealni vojnici!

– Jesi li o tome baš uvjeren?

– Što se Maletića tiče, na temelju razgovora s njim, više-manje da! Spreman je da mi osigura stan za neke momke, a nije ni bez novaca, po potrebi, a to je, rebus hic et nunc stantibus, važnije od pameti, dopustit ćeš,

– A odakle ga poznaješ?

– Znam ga još sa Splavnice, safalade smo jedamput pekli na Kraljičinom Zdencu, to je bio njegov izum da su safalade na ražnju delikatesa, spalili smo sve tri safalade, dakako, i ostali preko čitavog dana na izletu gladni, a konspirativnu vezu s njim dao mi je jedan dobar dečko iz Pule, portir u hotelu »Tegetthoff«, ima oko nas dobrog svijeta, mnogo više nego što bi čovjek mislio, kažem ti, treba se samo okrenuti i vidjeti, à propos, budem li ti ikad slao neko povjerljivo lice, da odredimo lozinku, dakle, čekaj, lice koje stiže donosi ti pozdrave od gospođice Tommaseo, nadam se, ne ćeš zaboraviti, a sada, gdje smo ono stali?

– Gdje smo stali, kod tvog Maletića, ne, ne, ostajem kod toga što sam rekao, Maletić je glupan, kažem ti, glupan, ne znam drugo da kažem, to je moje uvjerenje, na temelju mog vlastitog negativnog iskustva s tim čovjekom, on je nepristupačan bilo kakvom argumentu kritičke pameti,

– A što si, vraga, zaintačio oko tog Maletića? Njegov je slučaj naročit,

– Naročit ovamo ili onamo, on je, kažem ti, bukvan, bukvan i ništa više,

– Vrlo važno, bukvan, dobro, ali njegov antiaustrijski kompleks vrijedi više nego čitav zbor lajavaca, jugošvadronera, a ti vrve na sve strane,

– Kao da Maletić nije najtipičniji jugošvadroner,

– Pa kažem ti, čovjek ima svoj antiaustrijski kompleks, bastard jednog austrijskog lajtnanta, Švabe,

– Da, pak što, a tko već nema svoje komplekse, kao da ih ti ili ja nemamo?

– Pa da, jasno, samo onaj njegov Herr Leutnant von Habenichts odbio je da prizna dijete mami kelnerici ili kasafrajli, i tako je Maletić ostao za čitav život žigosan!

– Da, pa šta je sad na tome, pater semper incertus, nikakav naročiti slučaj,

– A ti, gospodine mladi, kad nešto ne ćeš da shvatiš, igraš Übermenscha, alles Menschliche ist für dich dann einen Dreck wert, was, na, also schön, ali, gledaj, kad jedan lajtnant kompromitira majku, a ona ne će da ga blamira, onda se otac bilježi kao iks ipsilon, i tako dijete nosi ta dva slova kroz sve škole gotovo svakodnevno kao signum, mama kasirica u jednoj kavani na Krvavom potoku, »eine bessere Art Hure«, a za oca dijete zna da spada u onu sortu koja se zove glänzendes Elend i da je šuft, a sada budi čovjek!

– Za takvu bolećivu priču, da je pričam ja tebi, ti bi rekao, dakako, »srcedrapateljna glupost«, a ovako, ti uživaš u jednoj svojoj larmoyantnoj noveleti, no, bez obzira na tvoju beletristiku, ponavljam ti, Maletić je glupan, čast njemu kao bastardu, ali on je glupan, i ne samo to, on je najordinarniji nacionalistički mulac!

– Pa dobro, svi smo mi nacionalisti bili, ne samo to, mi smo to i danas, a ne znam šta bismo mogli drugo i da budemo?

– »Nacionalisti«, dakako, ali na svoj način, ne deklamiramo štreberske stihove o Damjanovoj ruci, i tako dalje, pa zar će nam još i Ivo Vojnović pamet soliti, molim te?

– Da se netko antetira načelno, u redu, to razumijem, ali ovako tvrdoglavo odbijati svaku mogućnost protudokaza, to me čudi, čovjek je, ponavljam ti, bio i danas je neka vrsta prenočišta za sve moguće politički sumnjive prolaznike! Čovjek je druželjubivo uslužan, provjereno pouzdan, a to danas zlata vrijedi,

– Znam napamet tu vrstu čovječanstva, Jugo-Feuer und Flamme, »Onam'-onamo«-tipovi, kažem ti, Maletić je bukvan, pa i onda ako ustupa svoj otoman.

– No dobro, bukvan, a zar hoćeš da radimo sa Zaratustrama, počinješ me nervirati, slušaj šta ti govorim, čovjek je nekompromitiran, razumiješ li, a stoji na dispoziciju u svakom pogledu, kod njega je spavao Dojčić više od pola godine, a to se nije otkrilo pukim slučajem,

– I ti si bio kod Maletića jutros u njegovom stanu?

– Da, bio sam, stanuje na Zapadnom Perivoju b.b.,

– Pa mogao si i mene pitati gdje stanuje, imam njegovu adresu negdje, a kako si ga, do vraga, našao?

– Nismo sinoć o tome uopće govorili, s Maletićem sam uredio jednu tehničku stvar, a adresu dao mi je Cavalieri.

– Ne znam tko je opet taj, nikad nisam čuo za čovjeka,

– Kako nisi, Fijuman, peštanski đak, galilejevac, on tvrdi da te lično pozna, čitao je, veli, tvoje članke u *Barjacima*, čudi me, decidirano mi je izjavio da te lično pozna, Blasinich-Cavalieri,

– O, bože moj, koliko li je tih galilejevaca bilo, ne sjećam se, uostalom, čekaj, Blažinić, ah, da, Damjan Blažinić, pa to je nekakav gentry-snob, visok, blond, antipatičan, poznanstvo à la »dobar dan, kolega«, pa zar je on u Zagrebu?

– Einjährigfreiwilliger kod Pedesetitreće, u rezervnoj oficirskoj školi,

– Mogli smo postati regimentskameradi, i ja sam bio regrutiran kod Pedesetitreće, no, dobro, a kako si natrapao na toga Damjana, i, uopće, odakle znaš sve ove adrese, te ovaj služi kod Pedesetitreće, te onaj stanuje na Zapadnom Perivoju, te je onaj bastard jednog lajtnanta, pa gdje si ga našao, u kasarni?

– Ma che u kasarni, dala mi je njegovu adresu njegova mama, udovica, na Rijeci, signora Livia Cavalieri,

– Ne razumijem, Fijuman koji služi kod Pedesetitreće, pa kako je dospio u Pedesetitreću, ako je Fijuman?

– Ispituješ me, brate, kao da si Sherlock Holmes, tata mu je bio inženjer u fabrici torpeda, rođen u Zagrebu, tu je zavičajan, mama Siščanka, magazineri na Kupi, njeni su radili s Odesom, bogataši, Ungaro-Croata, a mladi gospodin ima literarne ambicije, štampa svoje novele u *Novom listu*, prijateljstvo iz stamparije, primali su me i u familiji, mama interesantna baba, svira klavir, čita francuske romane, za moje novele misli da su genijalne, uopće, bio sam njen favorit, svađa se sa sobaricama, kućanstvo na velikoj nozi, à propos, nije u vezi, ali pročitao sam u novinama da je

Stürgkh primio Amadea Trupca u audijenciju, šta je, bogati, s tim Trupcem, bio sam ga potpuno smetnuo s uma, on nam je prvi dao u ruke Đuru Daničića, ako nisi zaboravio, as'ti Gospe, zakleo se ban da će od crnog učiniti bijelo, bilo je to na dan onih blesavih Khuenovih pogroma, dvanaest godina ravno tome, polako, polako, reče puh orahom, pa ih izjede sve, a orasi stali pa čekali, tako i mi čekamo, a Amadeo, vidim, bogami, gricka orahe po Beču, što, bravo!

– Ne znam šta je s njim, to jest nije da ne znam, u vezi je sa Starim, nemam kontakta s tim čovjekom već godinama! Govorili smo posljednji put Trinaeste, jeseni, u Pešti, što se mene tiče, *commedia è finita*, dosadio mi je definitivno, onda je bio zainteresiran za kartašnicu na Margitszigetu, druge ideje i nema nego cekine, Stari ga računa već danas među multimilijunaše, kandidirao se na saborskim naknadnim izborima Trinaeste, izabran negdje u Đakovštini, narodni zastupnik na zajedničkom saboru, debitorirao je sa jednim svinjskim pamfletom protiv Supila, zna čovjek šta radi, bistra glava!

– Erudit, koliko se sjećam, imponirao mi je, pita on mene jedamput, koje godine je sklopljen mir u Königsbofenu, nisam znao, dakako, pa dalje, nisam znao ni godinu smrti Karla Velikoga, ni godinu bitke kod Poitiersa, ništa, ni godinu smrti Rafaelove, osramotio me, priznajem, ali kako sam bio bezobrazan, usudio sam se primijetiti, da bi me ipak zanimale te godine, i, šta misliš, prosuo ih je kao iz rukava, a da bi me blefirao, zapitao me, kao ignorant, »no, dobro, mladi moj samohrvatujušči rodoljube, sad jedno hrvatsko pitanje, mladi moj učeni gospodičiću, šta je rekao Ban Jelačić na samrti«, ni to nisam znao, e, vidiš, rekao je Ban, »nikada nitko ne će doznati što sam ja zapravo mislio«, a koje je to godine bilo i kojega dana, ni to nisam znao, nokautirao me sasvim, priznajem, a čitao je same takve pisce za koje mi nikada nisam ni čuli uopće da postoje . . . Poslužio sam mu u ulozi postillona d'amour, nosio sam neka pisma jednoj dami u Gundulićevoj ulici, dva-tri pisma, galantna usluga, i pozvao me k sebi, toliko mnogo knjiga nisam vidio nikada u životu, pa ga pitam, da li je on to sve pročitao, nije, veli, lud, važno je da čovjek zna šta u knjigama piše, a ne da ih čita, i poklonio mi je deset forinti, gentleman! Eto, takvi smo mi, nešto što vrijedi prokurva se, a komarac, koji je samo zato pošten, jer nije ukrao srebrnu žlicu, to je naša opozicionalna korjenika, takvom komarcu narod daje svoje povjerenje, taj ima mandat, kandidiraj se ti, pa da vidiš kako ćeš bubnuti, srce moje iz njedara, tres na guzicu, i zato, kažem ti ja, politika se vodi kundakom, a ne pravom glasa, uostalom, neka sam đavo zna

šta je to politika i kako se ima voditi? Zašto se čovjek uopće gnjavi tom prokletom politikom? Šta će nam to? Pokrenuti hridinu golim rukama, mrvac pod kamenolomom, naivna rabota, megalomanija! Znaš da često razmišljam o tome da sam čaknut, da nisam sasvim sabran, i ne samo to, nego da sam slabouman, da ne pojmem ni najjednostavnije stvari ni pojave! Bdijem u Požarevcu. Noć je. Čuje se kako zvekeću lanci u tmuni, kako se već pokreću oni moji Požarevljani. Kao da čovjek prisluškuje konjskim kretnjama iz štale, kad, grickajući lance, žvaču sijeno... Do malopre još se šaputalo. Normalna robijaška konverzacija gladnih drobina o jelu, šta je bolje, burek od belih bubrega, kobasice od medvedih šapa ili jagnjeća glava u škembetu?

»O kobasicama sanjaju samo potrpezne kučke a ne ljudi«, oprose jedan bas-bariton iz mraka koji prezire žderonje, slabiće kojima je kujna i otac i majka, »pod astalom mesto je psima, pseto koje dobija čizmom u rebra, ono se oblizuje posle kobasice.«

»E, a ipak ti je bolje služiti nego se skitati šumom, i šta ti fali, sit si mesa i gazdaričinih sisa, a ona baba, koju oreš i preoravaš kao masnu njivu, peče ti kahvu pa je vanilijom zaslađuje, časti te jagnjećom glavom u škembetu, pa se sasecka sva glava od mozga do ušiju, a mozak se samo oljušti od opne, pa se sve izmеси s kašom od plavog patlidžana i mlade boranije i slačice i kajmaka iz kačice sa mladim majskim krastavčićima, pa se čitav taj zembilj božjih darova lepo zavije u škembe teleće kao u maramicu, pa se to poveže končićem i stavi u tavu, pa da vidiš, bato, kakva se to ispolokanija može stvoriti kad se prelije komadarom ljutom, i keruvimi bi je izbazdjeli svojim trubekanjama na đavolskoj panihidi, a tom jagnjećom glavom u škembetu častio je Pantelija druškane kad obiše kasu Vladike niškog, te se svi isporazbolevaše od onog ludog mamurluka po terevenkama iz noći u noć, a na kraju priče ludo je i kajati se. Šta uradi ona luda od Pantelije, ponestade mu para, a on ode sa biljurnim durbinom Vladičinim, što ga beše zdipio iz kase, ravno na niški panaćur da proda onaj durbin prokleti, dakako, pao je u oči nekom tamo pripuzu sreskom, a kako i neće, pozlaćeni dogled sav u slonovači, odakle tebi, cigansku ti majku, biljurni dogled, gde si ga ukrao, i tako ga zdipiše, a on povuče kuburu, a oni na nj, i tako ga zalučiše belim lukom i žandarskom slačicom, proveo se kao komar u konjskoj stražnjici, a ni za što, za nekakav švapski dogled, a beše tu, dakako, i starih računa i obraćuna, ni hajdučije nema bez politike.«

»Valja znati veslati, to ti je, magarčino, politika. Politika ti dođe kao iskrmljivanje čamca, i baš ništa drugo niti šta više, jer, kada neko veslom mlati po vodi kao sumanut, ode mu čamac gde

ga struja nosi, zna se, a onaj koji je mudar kormanoš i koji kao pravi rođeni političar upravlja čamcem kako valja, on će veslom da izgrne vodu ispod čuna u kome se našao, kakav bio da bio, pak će kljun čuna obrnuti kako valja na onu stranu gde oće, a privaćajući čamac, on će veslom podgrnuti ono što neće, već kako mu treba da se politički privuče ili da se opet odbije od onog što je hteo ili što nije hteo da postigne, i tako će, veslajući izveslati, a neće veslo na suvome sisati«, javio se glas Haralampija Pijevca, stare radikalčine, koji je hajdučijom svojom prokartao političku radikalsku karijeru, a sad mudruje kao arhimandrit u ovom đavolskom manastiru, a to, što je bilo jasno Haralampiju Pijevcu, nije jasno, čini se, ni tebi ni meni, moj Kamilo, pa se bojim da nas obojica naše veslo na suvome sišemo... Eto, vidiš, moj družkane stari, mi smo ti sasvim besperspektivno pali svojim pokojnim mamicama na glavu, i tako, čini se, ostadosmo tupoglavi za čitav život, i ti i ja, jer, eto, šta je od nas postalo, tako ti Gospoda? Objektivirajmo se, gospodine! Dva mulca na čamčiću od hartije, a nosi nas velika voda i, bogami, ako ovaj tvoj Trupac nije mudriji! Mi, brate, fantaziramo, a trebalo bi se probuditi i, kao što tvoj Stari mudruje, a to nije tako glupo, trebalo bi »činjenicama pogledati u oči«! Za tebe to barem nije nikakav problem, uostalom, jedno diskretno pitanje, kako ti stojiš s parama?

– Kako misliš?

– Pa, brate, imaš li kakvu veću sumu, mislim na nekom kontokorentu?

– Kontokorenta nemam, no to nije pitanje, mama mi je ostavila Zdenčaj-dvor, novac mi nije potreban, ali ako tebi treba, molim,

– Ma ne, ne pumpam te ja, hvala ti, nego principijelno, s obzirom na tvoju situaciju, a, bogami, i na moju, na našu, dakle, da budem logičan, jer bilo bi, mislim, najinteligentnije ukloniti se ovom zulumu! O, bože, zurim u mrak, u vjetar, u požarevačku noć, u jesenju kišu, a tamo se izbečila preda mnom jeziva ona mračna hridina od sedam godina, dvije hiljade takvih požarevačkih noći stoji tu preda mnom još da se probdije, hvata me strava, ležim i proklinjem svoju ludu glavu. Zaklinjem se, ukoliko se izvučem iz onog inferna, odletjet ću iz ove proklete zemlje u nepovrat istog trenu! Postoje oko nas gradovi, civilizacije, narodi, muzike, žene, brodovi, knjige, Milano, Rim, Pariz, i, eto, dogodilo se, izvukao sam glavni zgoditak, preko noći, lutrija, čista lutrija, bogati, pomalo čudno – a, sada, što, mjesto da sam poletio, eto me u onoj kretenskoj Puli, opet mi đavo ne da mira, paklena vrata rastvaraju se ovako svakih sedamdesetisedamhiljada godina, a ja ću za glaviti ponovo zbog neke donkihoterije u lancima, od puške ili na

konopu! Pa zar ne bi bilo mudrije iskoristiti ovu šansu? Tebi je lako doći do paspora, za te to nije nikakvo pitanje, predlažem rendes u Kantonu Uri, što, Kamilo, i, vidiš, ozbiljno, bogami, ne bi trebalo to odgađati! Silvestrovo u Zurigu, što, šta šutiš, misliš – luckasto, ha, he, he, a nije ništa luckasto, nego obratno, to bi, vidiš, bilo jedino pametno! Imam ja jednu solidnu adresu u Puli, ispravan paspor – sedam hiljada kruna . . .

– Misliš?

– Šta imam da mislim, ne mislim, znam, taj dućan dobro radi, ozbiljno, Kamilo, jer šta imamo da čekamo ovdje, da skapavamo na belom lebu, pa ipak, u Švicarskoj otvaraju nam se sasvim druge perspektive, vani su naši, nešto bi trebalo poduzeti, kad već ratujemo, tamo bismo bili našima pri ruci, ovo krepavanje ovdje je sto posto slaboumno, konjaka, ako imaš da pokvasim grlo, spava mi se, nisam ispavan, prošle su tri ure jutros, kad smo se rastali, a ja sam već potpuno budan čuo jutarnja zvona, ni tri sata nisam spavao, oprosti, ako ima kave, kavu bismo mogli da popijemo, a ovo o Kantonu Uri da ne brišemo sa tapete, vrijedi se o tome porazgovoriti ozbiljno, na poštenu riječ!

Na zvuk kričavog satrapskog zvonceta dogejala se sva uzrujana stara Polonca, »da su cure pri misi, da je Mika pozvan u Banske dvore, tamo je danas gala-objed, da je telefonirao poglaviti Čavka i da prosi mladog gospodina lajtnanta da mu se javi, Presvetli doma obedval ne bu, a kavu bu spremila kak navadno, al se je francuski filter snočka potl . . .«.

Stigla je kava relativno hitro i flaša konjaka, Armagnaca je nestalo, a za »fine likere ima Mika ključ od bifea«, a i Kamilo se vratio, »govorio je sa Starim, Stari doista ne može da objeduje kod kuće, gospodin iz Pešte, intimus Staroga još od početka njihove karijere, ostat će na ručku u Dvorima, tamo je i odsjeo, konferencija još uvijek traje, gospoda se sastaju poslije podne u četiri, stvar je delikatna, s obzirom na memorandum hrvatske emigracije u Londonu, koja je, čini se, na najboljem putu da je Saveznici priznaju za ratujućeg partnera, dakle, s obzirom na taj njihov memorandum kojim traže likvidaciju Monarhije, Mađžari forsiraju kontraizjavu Hrvatskoga sabora, neku vrstu parlamentarne deklaracije kojom bi Sabor dezavuirao sve one vani, a situacija je takva da se Tiszin Adlatus mora u Peštu vratiti s izjavom lojalnosti Hrvatskoga sabora u džepu. Osim toga Stari te pozdravlja srdačno, večerat će zajedno s nama, raduje se već unaprijed sastanku, mit einem Wort, der Alte freut sich auf deine Räuber geschichten . . .«.

– Pa kažem ti, sve se to odvija à propos, pa vidiš da bi trebalo sjesti u korpu balona i poletjeti već večeras, zapravo, a na kraju zašto ne, kad imamo balon? Onaj tvoj Zdenčaj-dvor, koliko vrijedi kad bi se prodao?

– Mene pitaš? E, baš si se obratio na dobru adresu! Ne znam, brate, pojma nemam, šta ja znam,

– Pa dobro, otprilike, aproksimativno,

– Kažem ti da ne znam, ni približno,

– Nije to metafizika, bogati, kolika ti je renta? Koliko ti nosi godišnje, mislim, posjed kao takav?

– Pa šta ja znam, nikad se nisam time bavio! Kažem ti da to vodi moj Stari, kao što je vodio i do mamine smrti, ne znam, govorio sam sa Starim, ocrtao mi je otprilike kako stvari stoje, ali tome ima dvije godine, bilo je to neposredno poslije ostavinske rasprave! Stvar ne će biti naročito rentabilna, tamo harači neko sumnjivo lice, neki provizor, ali sad, dok je rat, pojma nemam,

– Pa pitam te, koliko ti nosi godišnje, šta tamo ima, pa valjda ima neko gospodarstvo, krave, šume, zemlja?

– Ima šume i vinograda ima, i zemlje, pedesetak jutara, stara kurija, više kao dvorac, tridesetak soba, park, ribnjak, šta ja znam, hambari, štale (kuća provizora, za moj ukus najljepša, čista empire-zgrada, na kat s balkonom, a sama kurija, to je barokna starudija), no, eto tako, a koliko nosi, pa bit će, šta ja znam, pedeset hiljada najviše, možda ni toliko.

– Sa osam posto, oko dva milijuna minimum, a danas duplo toliko, ako ne tri ili pet puta, pa, bogati, Milčo, pa ti si Krezo, a čučiš ovdje kao šepavi kanarinac, majku mu, bolje je biti bogat i zdrav nego krepavati kao prosjak, o, suzo moja sirotinjska, šta da kukamo, majku mu staru, da krenemo još večeras, bog te poživio, znaš li, što to znači, pa da realiziraš i milijun kruna kao realan minimum, pa da sve ovo baciš kroz prozor, kruna u Zurigu stoji danas pedeset sedam santima, pa to ti je pola milijuna švicarskih franaka, burazeru, harunalrašidska stipendija, da prepisamo ocean kao dva Rockefellera, a kad bi se našlo sad još mjesto ovog pseudokonjaka naše obične normalne bistričke šljive, šta misliš, sa dva-tri krastavčića, a uz to kakva kobasičica ili, još bolje, ako Presvetli zaista ne misli objedovati doma, kao što smo imali čast da čujemo sa najkompetentnije strane, od samog gazde koji se veseli da će prisustvovati večeras recitalu Räubergeschichten aus dem Soldatenland irgendwo weit unten an der türkischen Grenze, e, ako je doista tako, slobodan sam da ti predložim kako bi bilo da objedujemo i mi, i to – s ovijeh stopa, što bi rekli naša braća Crnogorci, pa da se ostvari čudestvena priča »Stoliću, prostri se«,

jer sam, bogami, ogladnio, moram priznati kao vučina, i bit će mi milo, ne budem li osamljen sjeo uz ovu gostoljubivu trpezu, koja nas, ne varam li se, već od sinoć očekuje...

Tako je i bilo. Pojavila se veoma brzo nova zdenčajdvorska cura Barbara sa kipućim raguom od mlade purice i, na najveće iznenađenje Jojino da nema male Suzane, zbunjeno izjavila, »da je Suzana otišla doma, u Domaslovec, jer da joj se zbetěžala mama...«.

Vidljivo ozlovoljen ovom viješću o iznenadnom oboljenju Suzanine mame, Joja se predao mrkoj šutnji.

„To je, nema sumnje, moralistička karantena. Odstranili su malu da ne bi pala žrtvom pohote jednog matroza, bijedne skitnice, reštanta i regruta, slagarskog kalfe koji nije svršio nikakve škole, nemoralne pijandure, kao što mu je to očitao lekciju onaj barokni majmun od čovjeka, onaj senilni Mika, koji ga očito bojkotira već od sinoć, jer ne samo da se nije pojavio kod večere, nego sada, kao biva, u Banskim dvorima igra ulogu u svojoj vještini nezamjenljivog butlera. A i Presvetli gospodin blagoizvolio je da otkáže svoju prisutnost, jer je tobože ostao na konferenciji, a to je samo façon de parler, ova isto tako iznenadna presvetla apstinencija nije lišena skrivenih trikova. Bilo bi doista i suviše glupo da se sve to skupilo savršeno slučajnim stjecajem okolnosti. Čovjek je tašto, majmunsko biće, izvrgnuto trajnim napastima takozvanog društvenog ugleda, zabrinuto da ne bi ostalo ravno među ravnima, ako već nije uspjelo da se nametne svome čoporu kao ovan predvodnik.”

Deklasiran već godinama, Joja se navikao da među svojim hajducima bude njihov, ne samo svoj između svojih nego više od svoje, da im soli pamet, da ga smatraju višim stvorenjem, vitezom koji je stavio na kocku svoju glavu samo zato da spasi jednog arnautskog dječaka od smrti, jer hajdučka čeljad je dobar medij za aristokratske podvige.

Svojoj družbi u raznim neprilikama, kad je trebalo nad nekim cinkarošom lomiti štap ili nekoga obraniti od osvade, Joja je bio moralni autoritet, i svi su kao jedan skočili na njegovu komandu da se domognu pušaka i municije pa da udare vatrom na Švabu, kada je grmljavina švapskih topova onog jutra bivala sve glasnija, pak su prve granate već urlikale nad tamničkim krovom, a kad je onaj nitkov od upravnika naredio straži da ih postrijeljaju sve do jednog, bijednik, da bi se dodvorio njemačkom komandantu koji se, zauzevši kaznionicu, grdno iznenadio da je Joja austrijski državljani i po majci Švaba. Po zatvorima ili kao robijaš po štamparijama, uvijek u hapsu, Joja je zaboravio da je sveden na soci-

jalnu ništicu, koja i u normalnim društvenim relacijama nema prava ni na minimum ravnopravnosti, i sama pomisao da su jednu blesavu djevojčicu uklonili nasilno, kako bi time spriječili neku vrstu nemoralnog dodira sa jednim reštantom, koga jedan kamerdiner, iz perspektive svoje sluganske neporočnosti, prezire, a to sve, po svoj prilici, uz pristanak, pa čak možda i uz sugestiju svog presvetlog patrona, koji ga isto tako više-manje žovijalno perhorescira svojom otmjenom odsutnošću, sve je to ozlovoljilo Joju i za utjehu on je nervozno iskapio jednu i odmah odčepio drugu butelju tokajca. Dvije-tri čaše slavnog »Sivog brata« vratile su mu snagu.

– Šta misliš, obratio se sarkastično Kamilu, malu Suzu zatvorili su sigurno negdje na tavanu, siročče, šarmantno, kakva božja mama u Domaslovcu, preglupo, a zapravo sve je bilo savršeno nevino, bože moj, uzeo sam malu u krilo, istina, poljubio sam joj ruku, kad je banulo ono glupo, dlakavo, staro magare, onaj tvoj blesavi Mika,

– Pusti ga, čovječe, dobar je on, pričao mi je šta se desilo, pa dobro, pa barem ti imaš dovoljno fantazije da razumiješ čovjeka, hvala bogu,

– Nisam tako glup, ali on se već sinoć nije namjerno, demonstrativno pojavio, on me već na početku nije počastio ni jednim jedinim pogledom, isto tako i na porti, on me je prepoznao i pustio me da igram onu komediju, bio je zakopčan u svojoj glupoj livreji, ostao je dosljedno hladan kao kakav profuz, samo su mu ključevi falili da zazvekeće njima, nikada, uostalom, da, nikada on nije simpatizirao sa mnom, tretirao me uvijek kao šugavog uljeza kome nema mjesta pod ovim gospodskim krovom, a, uostalom, oprost, takva mi je impresija, no po svemu čini se da se taj tvoj Mika kreće na magnetskom polju više sugestije svog presvetlog Šefa, jer ni to nije ispalio slučajno, da se ovaj banski objed tu pojavio kao Deus ex machina, jer toliko takta tvoj Stari već ima da bi se sačuvala forma,

– Nije istina, pretjeruješ sve, Mika ni sa mnom nije htio jutros progovoriti ni riječi, ni pozdrav mi nije uzvratio, on je bijesan na nas obojicu, na te baš kao i na me, mi smo ateisti, razumiješ li, lica bez pijeteta i odgoja, čovjek je prisustvovao našem jučerašnjem razgovoru, flagrantnom razbojničkom svetogrđu, koje je morao pasivno pretrpjeti, i to još u badnje predvečerje, i to još pod svojim krizbaumom, a veselio se tom Badnjaku još od Svete Lucije kao malo dijete! Sve smo mu pokvarili. Da nije simpatizirao s tobom u naše vrijeme, sve do Gline, i to je kriva pretpostavka!

Obratno, Mika je u duši rebel, on je sakrio onaj tvoj dinamit, nitko drugi nego baš on, lično, i kažem ti, što se Mike tiče, nemaš pravo, a ni što se tiče Staroga,

– Ajde, molim te, šta mi tu pričaš Markove konake, drugo si ti, a drugo sam opet ja, razumiješ li? Ti si njegov Gospodin, a ja tvoj zloduh, i jasno, da nisam tu sinoć banuo među vas kao kudrov među guske, sve bi se bilo svršilo kao idila, ne, ne, da nije bilo mojih dinamit-patrona, ne bi tebe bili bacili iz gimnazije preko Drave, jer sam ja taj koji te je prognao! On i ona tvoja klavirlererica, njih dvoje nisu me nikada mogli vidjeti živa, ljudi se uostalom njuše par distance, kao psi i mačke, a, à propos, šta je s onom tvojom frajлом, je li još živa, čekaj, kako se samo ono zvala?

– Fräulein Fistrich, nasmijao se Kamilo srdačno, ti si je prozvao »droplja«, sjećaš li se, a vidiš kako gledaš sve sto posto krivo, histerično, čovječe, gospodica Fistrić i moj gospodin otac, ovaj »tehtelmehtel« koprca se već godinama, a i današnji banski objed je čista kamuflaža, dakle baš nikakav Deus ex machina, nego, prosto, zgodna izlika, Stari je ostao na ručku kod Madame, a tamo je poveo i svoga prijatelja, pak je tako i Mika kod Fistričke aranžirao objed kak se šika, a sve što ti lamentiraš je dim, jasno, jer je pitanje, hoće li pozvati gospođu ovamo na objed ili ne, ostalo otvoreno, taj poziv javlja se tu već dva-tri dana kao rebus, i, eto, da ti nisi slučajno stigao, baš sam se jučer bio kolebao da mu to predložim iz vlastite inicijative. Staroga od sinoć nisam vidio, igramo se oko te gluposti mačke i miša, pa i ja sam tup, sasvim nepojmljivo, što ne umijem dati tome neku formu, no dobro, a moram priznati da me je sitničavo zanimalo, kako će Stari da izvede ovaj svoj božićni objed, a sad mu je Madžarski Nagyméltóság Úr stigao iz Pešte kao naručen! Trebalo bi da se onima u Londonu brzojavno zahvali na njihovom memorandumu, zahtjev da se likvidira Austrija dobro mu je došao, tako ti je to, mein lieber, langer Rede kurzer Sinn!

Pièce de résistance svečanog objeda pod krovom Emeričkih bio je Poloncin puran s mlincima, a kako je ova pečenka sa trpeze indijskih maharadža, obložena židovskim starozavjetnim hljebom, doputovala do Bistre, Konjščine i Ladanja, da bi se baš tu, u srcu gladnog kmetskog puka, preobrazila u ritual obasjan gotovo metafizičkom tajanstvenošću, kojom se dočekuju Svi Sveti i povratak Betlehemskog Sunca, to od naših folklorističkih cjepidlaka nije

još nitko metodički ispitao. Bit će da su Turci, kao poznati kultur-regeri usred ovog našeg panonskog blata, pekli purane pod bečkim zidinama, a odatle je ova fantastična ptica niz Muru doputovala do naših jadrnih zagorskih plemenitaških kurija, pretvorivši se tako u kmetsku pogansku slavu. Ovom orijentalnom kurdistan-skom pečenkom dočekivala je i Jojina mama Božić još od Dijkovih dana sve do Žigmana. Na Rijeci, kod šjore Anite, udovice noštroma Ungaro-Croate, gdje je Joja jedno vrijeme gladovao kao podstanar, tukac se pekao na engleski način, preliven karamelom i obložen pomorancama, što je za Jojinog šegrtovanja bilo trajnim motivom njegove čežnje za maminim zlaćanim mlincima, za kojima se oblizivao kao mačak, grickajući slatku koricu onog anglosaskog dinda, koja je pucketala pod zubima kao glaserana pločica madžarske doboš-torte, iz slastičarnice na uglu ulice Ferenc Deáka i ministra Barossa.

Polonca, šarmirana Jojinom jutrašnjom viteškom ljubaznošću, a stideći se pomalo što nije pokazala dovoljno građanske kuraže da se opre Mikinom moralističkom nasilju, a pomalo i od osjećaja krivnje što je pasivno pristala da malu Suzu otjeraju doma u Domaslovec, čemu se djevojka obradovala kao neočekivanom božićnom daru, pojavila se u dvorani in persona sa svojim puranom, pred licem svog mladog gospodina lajtnanta da bi na ovaj način, kako-tako ipak iskazujući gospodinu gostu naročito poštovanje, dala na znanje da se desolidarizira s onim starim oslom, jer nije jutros imala prilike da izrazi svoje negodovanje, pošto je Joja nestao kao vjetar.

Obasuta od mlade gospode superlativima što se tiče savršenstva, nadasve rijetke, upravo jedinstvene vještine s kojom je servirala ovo svoje remek-djelo od purana, Polonca, polaskana priznanjem svoje virtuozne majstorije, tašta kao pravi rođeni artist, na visini svoga dostojanstva, održala je neku vrstu seminarskog predavanja o ovoj vještini, koja, kao što se pokazalo, predstavlja prilično zbrkanu proceduru kulinarnstva.

– Tko purana speći ve kak se šika, za takšnu sokačicu se čiste kušencije povēdati more da je sokačku žulenciju z jušom zadobila, jer se iz Poloncinog predavanja i najvećoj neznalici moglo objasniti da bi ova bogečka pečenka zamirisala na božićnom stolu, morala je pasjērati kroz dugotrajnu, gotovo perverznu torturu, kajti purana, gda ga kolješ, Bog moj dragi, zaklati ga imaš, al tak da mu glava odfrkne i sva krv na jenkrat van bljuzne, a potom bogme i zesnažit ga trijeb je i drobninu van mu zeti, pak si potem vu lonček pol sajtleka porto-vina a frtal sajtleka konjaka i pol sajtleka zdenčene vode nalejati i z vinom i s konjakom skupzme-

šati, glavu črlēna i tri čehūle češnjāka i lemonine koričicu zeti, onōlko kolko Francezi kagbi rekli »zesta« v teh s konjakom mečeju, a potem tiča celoga v mleku se oprati mora, kagdabi ga v pac fteknuti hotel, da bi ga potom sokačica v ledvenicu vrgla, da se tam kak bela kost zmrzne, kaj letos, fala dragom Gosponu Bogu, nikakšen kunšt ni, jer su nam Gospodin leda prilično zlifrali, no, dobro, tak, a da se dindek pred tem nasoliti mora, to se po sebi razme, ampak ne preveč, tulko samo, prosim, da se sol komaj občūti če se polizne, a gda ga pak zmrzutog peči deneš, telētine zeti trijeb je bilo predi, to se razme, tak okol dve funte, bumο rekli, i jenu žemlu v mleko i v melu z jajčekom vmočenu, al dobro ožmēknjenu, s tri sardelice otrēblene, se to skup zmleto zmešati, a potem od telečih nogic pol funtice fine skosati, s tri jajčeka zmešati, z lorberom, z muškatpletom, ze šest zrnč borovic i tri prstka perpera, s tučeneh klinčekov jenim napršnjākom dobro ogvērcati, se to dobro zmleti, v grudu zmesiti i v putāču puransku z ovim nadevom nadēti, alpak filati, prosim, a gda to se fertig bu, jetrca gusēča zeti i tustog špekeca jen dober falāčec, z slatkim celerom v cukru skuhanom, skup zmešati i z dobre tri funte putra v drob purana zašiti, z razbelenom melasom od zmletih kostānjov pūcancov, koje si predi na mašči od devenic spržil i z juhom govejom prekijjelom sprelejal, nafilati, i tak tiho ptiča peči dati, ampak tak polēhko da ga se s kipučom slaninom, fest zasoljenom, kakti z feherom gladēč, vuru i tri frtal peče, i gda si to tak vun spelal, onda reči moreš, prosim, sad sem polek navāde stare purāna spekel, i to spekel tak da se gospoštiji na stol servirati more, i to je onda prava naša domača purānska pečēnka.

Predavši se, raskošnoj, slatkim dunjama garniranoj ptici orlujskih krila, na milost i nemilost, uz mirišljivu kapljicu tokajca i zlatne zdenčajdvorske carske kruške, nabubrile kao glavice novorodenčeta, a pomalo i pod pljuskom Kamilove prodike, jer mu je stari drug iznio seriju nepobitnih dokaza za neispravnost nervozne optužbe, koja da je, s jedne strane, uslijed sveopće razdražljivosti Jojine, razumljiva, a, s druge, opet graniči s manijom progona, Joja se nekako pripitomio, i umiljato predao melankoličnom štimungu.

Da bi osvijetlio svoj ispad protiv staroga Mike, prepustio se rezigniranom samorazmatranju, »kako je sklon, na kraju krajeva, priznati da je verbalno, u svome načinu, možda bio doista i suviše grub, ne poriče, ne to, da nema dovoljno fantazije da bi se uživio u mentalitet takvog jednog starca kao što je Mika, koji služi u patrijarhalnom ambijentu već čitav svoj vijek, smatrajući se više-

-manje ravnopravnim članom obitelji, no, dakle, ali ipak služi kao sluga, Joja priznaje u jednu riječ, da mu je tok ovih sluganskih misli prosto stran, više od toga, antipatičan, sa jednog, dakako, pristranog stava, a priznaje i to da se taj odbojni stav u njemu razvio iz čudnog osjećaja manjevrijednosti, koji mu se javlja kao prijatna u vlastitim mislima i kombinacijama već od prvoga dana pamćenja«.

- Žigmanu je nešto bolje pošlo baš nekako u ono vrijeme kada se sa Kamilom našao u gimnaziji, ali na početku, kad se mama bila udala za onog fantasta i izgubila onu svoju pseću penziju, bogami, u onom njihovom štakorovcu i stjeničaku Pod Zidom kakilo se tanko, i mama je čitavu noć šila i peglala gospodske rubače, plela vunene manšete i rupce i šalove, sve dok Žigman nije počeo pokapati mrtvace i paliti biskupske vatromete, a kako je trajno nešto prčkao sa Trstom i kako su mu stizali čudni znanci, zagonetna pošta, sve je to spavalo kod njih u onoj ciganskoj čergi, pa je trebalo razvoziti Žigmanovu sodu po potočkim krčmama i zvonjakati na gospodskim vratima s maminim ispeglanim rubačama u ružičastom svilenom papiru, da bi inkasirao po dvije-tri prosjačke krune i sedamdeset filira. »A tko to tako glasno zvoni, Žigmankin fakini, daj mu dva krajcera, nek si kupi rubencukera, bogi dečko, veliju da se dobro uči.« Jedine autentične dame, to su bile kuplerajske frajle, a prvo kamenje u Jojinim džepovima za madžaronske prozore predstavljalo je, zapravo, neku vrstu zadovoljštine za sve one uvrede i poniženja, pa kad bi od njegova kamena zveknuo takav jedan madžaronski banskosavjetnički prozor, bio je to oslobađajući osjećaj slatke osvete! Čudna mehanika dječje pameti počela se pretvarati u divlju volju, nagon za ponosnim samoodržanjem bio je taj koji mu je otvorio čudne ventile u mozgu, i to, što se pokazao za mrvu bistriji od onih drugih telaca u gimnaziji, bio je divlji poriv gonjene zvjerke, trajno strahujuće, da će doživotno razvoziti soda-vodu i inkasirati ispeglano gospodsko rublje,

- Inferiority-kompleks, dakako, i sve ono što smo izmislili kao pobunu, kao pravu, autentičnu jakobinsku revoluciju u našem žargonu, Bastilja, glava Marije Antoanete pod giljotinom, to je bila dječja igra, dakako, o, moj Kamilo, ali da ima nešto što je gorko, što izgriza jetko, da ljudi žive po katovima, jedni u prvom, sa balkonom i cvijećem, a drugi po podzemnim rupama, sa miševima, ovu socijalnu aritmetiku dječja pamet ne shvaća mozgom nego tjelesno. Krijumčarski vući se u školu sa pokrpanim turom i paziti na one jedne jedine pantalonice kao na neku skupocjenu rijetkost, perverzna je to dresura za mlade majmune koji uče svirati

gitaru i nepravilne francuske glagole, a da su tome svemu krivi Madžari, nisam ja to izumio, dakako, to mi je otkrio Zigman, ali je ta formula zvučala vjerodostojno i neobično sugestivno, i ja sam u nju slijepo povjerovao,

– Vidiš da si glup, a zašto sam povjerovao u nju ja, kad za to nisam imao baš nikakvog, ni približno sličnog razloga, erkläre mir, Graf Romadur, dieses Wunder der Natur!

– Istina je, uzdahnuo je Joja i, prekrivši oči dlanovima, ostao nadlakćen iznad stola bez riječi. Poslije nijeme šutnje skinuo je obje ruke i, zagledavši se u daljinu, kao da je sam samcat u sobi, predao se tikatakanju velike pozlačene njihalice u mahagoni-ormaru vestminsterke, jedan, dva, pet, sedam, jedanaest, sedamnaest, tridesetiti, a onda, kao da se vratio iz stranih nepoznatih predjela, pogledao je Kamila, i glas mu je ustreperio, kao da će briznuti u plač.

– Istina je, ti nisi za svu tu maniju imao nikakva razloga, a, vidiš, hoću li se objektivirati zaista, i ovaj tvoj Mika, i ona tvoja učiteljica klavira, i tvoja mama, pa i tvoj Stari, svi su bili u pravu, ja sam doista bio tvoj zloduh! I ne samo tvoj, nego i svoj, i najbolje bi bilo da me đavo odnese!

– Ta idi, čovječe, govoriš gluposti, stopostotne gluposti, dragi, ti si bio moj zloduh, smiješno, bio si moj zloduh, baš kao i ja tvoj!

– Ti ne! Nikako! Ti si čista duša! Ti ne kriješ u sebi nikakve pogane strasti, za me ti si bio Ariel, pojava iz anđeoskog svijeta, a ja sam se rodio proklet,

– Pijan si, govoriš gluposti, kažem ti,

– Ne, nisu to gluposti, Kamilo, pa opet, kao da se trgao iza sna, da ne bi izgledalo da je odlutao od započete teme, on je mehanički produžio, to su elementi, od toga je sagrađen Čovjek, sve njegovo, karakter i sudbina, sjećam se kao da je jutros bilo, sunčano septembarsko poslijepodne, kasni septembar, divni stakleni dani, sve od stakla, i nebo, i žuto lišće, rasvjeta, prozori i zvona, sve zvoni stakleno čisto, oprano, stigao si k nama Pod Zidom da me povedeš k sebi ovamo, gore, u Jurjevsku, pretrčali smo Sto Stuba kao dva kučeta, tuklo mi je srce u grlu, uzeo si me za ruku, ušli smo na haustor, zamirisalo je jetko na konje, i ja sam, tada, prvi put ugledao nešto što mi se objavilo kao priviđenje, samo u Meyerberovim *Hugenotima* bila je tako divna dekoracija na pozornici, dvorana, prizemno desno, ogromna, bijela, sadrena, kao bezeji kod Šolca u Dugoj ulici, odraz zelenog lišća iz vrta kroz otvorena vrata, kamene stube, terasa, blistave politure, srebrni kandelabri, sagovi, lakirane slike, lakirani visoki ormari, smijeh gospoda iz

vrta, vani, pod suncobranom, na terasi, tvoja je mama imala žur, ti si me držao za ruku, za moje vrele, grozničavo oznojene prste, ušao sam u nešto što nije bilo onaj naš sobičak, gdje je strop tako nizak da je Žigman mogao na plafonu stjenice gnječiti, tu su bile baršunaste zavjese na visokim prozorima, a ne ono naše okance sa kiselim mlijekom i maminom pelargonijom, i tako sam ostao zabezeknut, doslovno razdrt, sretan što me vodiš, što si moj, što smo svoji, nekako intimno svoji, a opet nesretan, ne znam kako da se izrazim, podmuklo nenaravno iskrevljen, samo prividno veseo, a de facto u sebi, negdje sakriveno duboko, mračan, zbunjeno ogorčen, no, da, teško bi bilo i približno izraziti to ogorčenje, okus svakako žuhke, jetke pilule, pili smo čokoladu, jeli tortu, navijali smo tvoju željeznicu, koju ti je poklonila tvoja teta generalica, jurila je ona mala crvena lokomotiva pod klavirom u osmici od dvije elipse, uz male stanice i rampe, kroz tunele i uz stražarnice, sa svojom garniturom od vagona, a ja sam zinuo, da, sve je to mađžarski novac, i ova lokomotiva i ovaj klavir, i ovi sagovi, sve je to plaćeno mađžarskim forintama, pipam prstima u svome džepu dva savska oblutka što sam ih izronio sa savskog dna, jajoliki, bijeli, glatki savski šljunak, to je moja municija za pračku, i mislim kako bi zapravo trebalo porazbijati sva tvoja stakla u Jurjevskoj, sa divljim osjećajem mržnje, i to je, vidiš, ono o čemu ti pojma nemaš, a što se vulgarno zove – biti siromah, to je ono što se u banalnoj socijalističkoj štampi blesavo uzdiže do svetinje progresivnog pojma klasne svijesti, a to nisu fantomi, to nisu teorije, to su elementi! Osjećaj nečiste manjevrjednosti, sramote koje se ne da oprati,

– Ne znam koji ti je đavo, šta je s tvojim mozgom, a kakav je to, do vraga, bio osjećaj moje klasne manjevrjednosti spram tebe, spram tvojih, spram tvoje mame i Žigmana, spram vašeg stana na Splavnici, kad se ja tamo nisam osjećao ravnopravnim s vama, i kad je mene mučio osjećaj neke blesave krivnje, i ono je bio inferiority-kompleks, nema sumnje! Uvijek, čuješ li me, spram tebe uvijek sam se osjećao manjevrjedan, podređen, znao sam da ti nisam ravnopravan, a tako sam vruće žudio da se izravnam s tobom, a toliko si uzvišeno uvijek manevrirao svojim mudrolijama, da sam se trajno smatrao sprdnjom u svojim vlastitim očima,

– Pa to i jeste ono što hoću da ti kažem, a što ti ne ćeš da razumiješ, ti si plemenita duša, tvoji su osjećaji čisti, čuješ li me, to je taj tvoj sublimni nagon koji oplemenjuje, a nije otrovna zmijska mržnja koja grize odozdo, uostalom, ti misliš da sam pijan, ne, nažalost, nisam, ali bih imao potrebu da se opijem doista,

i da ostanem ležeći kao majka zemlja, da zaboravim sve, jer, kažem ti, dosadilo mi je sve, non posso più, bogami, i ono što sam počeo bio onu temu, bogami, Kamilo, najinteligentnije bilo bi kidnuti, pobjeći, izvući živu glavu, na kraju, sve će nas dotući kao štakore!

– Molim, rekao sam ti, je suis à vos ordres, izvoli, to nije nikakvo pitanje, to možemo riješiti danas, sutra, odmah, ako želiš, kupi sebi tu putnicu, putuj, a što se mene tiče, ja ostajem!

– Idiotski, moram da ti kažem, slaboumno, jer gledaj, čovječe, ova gužva, kako stvari stoje, ne će svršiti ni danas ni sutra, dok ovi rinocerosi krepaju, proteći će još nešto Rajne i Dunava, šta misliš? Čisti besmisao, a dok se ove vode vrata u korito, plivati protiv struje osamljeno, martiromanija, romantika, tko to može kao pojedinac, pucati, individualno, idiotizam, dosta mi je idiotizama, dakako, ne mislim ja baš sve to doslovno tako, dovoljno sam glup da se obmanjujem, pa ni ja ne ću kidnuti, naravno, zapleo sam se već i zaplest ću se i opet, dobro, ali nisam glup, umijem čitati i pisati, znam što govorim, već prvih dana kad sam stigao u Srbiju bilo mi je jasno da je to izlet u Iluziju, nadljudski pthvat, borba s elementima, pa ni onda nisam kidnuo, premda sam već u proljeće Trinaeste gledao jasno – more emeriziano, da tako kažem, »činjenicama u oči«, a da sam doista kidnuo, bilo bi inteligentnije, jer zašto i u koju sam svrhu prorajtao ove svoje tri godine? Bilanca? Ništa! Ženka Lenčeva imala je pravo kad me je u Milanu zaklinjala da ostanemo ondje, a i ona nesretna Tatarđžijeva bila je u pravu, da pobjegnemo u Solun, to je bila njena ideja, a bila je to stvar jedne obične policijske blankete, objave, sa kojom se prelazila granica kod Đevđelije, a da sam je poslušao, a bio sam, vidiš, sklon da se priklonim njenoj ženskoj pameti, stvari bi bile krenule sasvim drugim pravcem, i danas jasno vidim, žena je bila u pravu, a ne ja,

– Teško je znati što je pametno a što nije, jer, kada je riječ o ženama, oh, i ja sam se razišao baš nekako u isto vrijeme, jer ona nije htjela da predemo u Beograd, a da je pristala, bili bismo se dolje našli,

– Tada već u bajboku, dragi, a kad je to bilo, otprilike?

– Juna Trinaeste, pred samom Bregalnicom, ja sam se bio u maju vratio iz Makedonije, bio sam do Prilepa,

– A, do Prilepa, sjajno, a poslije Bregalnice izvjetrile su se, veliš, sve inspiracije, propalo ti je tvoje bračno putovanje u Pijemont?

– Neposredno poslije toga umrla mi je mama, i onda sam se odjednom našao u čitavoj seriji gluposti i smrti, a šta ćemo o tome govoriti, nema smisla, razgovor na groblju,

– Umrla mama, raznijela me granata, objesio se ovaj, ustrijelili su onoga, sve je to govno, i mi govno u govnu, daj mi rakije.

Kamilo pogledao je Joju zabezeknuto.

– Govno u govnu, to sam rekao, ne govorim to tebi, nego sebi!

Osupnut, rezigniravši, Kamilo je slegnuo ramenima i zaputio se do kredenca. Dugo je tamo otvarao vrata njuškajući po onoj starudiji dok nije na servanti, odmah uza zid, otkrio flašu sa šljivovicom i, služeći Joju rakijom, usudio se da progovori blago, veoma obzirno, »smije li se nešto primjetiti, Joja, nisam zanovijetalo, ali ipak, ti suviše piješ!«.

Joja je iskapio jedan pa drugi štamprl bez riječi i, ne počastivši Kamila ni jednim jedinim pogledom, odmahnuo je rukom, kao da mu je konačno i neodgodivo dosadilo ovo dobronamjerno zanovijetanje sa prizvukom neke, tobož zabrinute samilosti, „šta tu ima uopće netko da ga žali, pa bio baš to i ovaj njegov Kamilo?“.

– Suviše piješ, čovječe, rekao sam ti, čuješ li me, ponovio je Kamilo glasnije da bi se čulo što je htio da kaže.

– Hvala na ljubaznom savjetu, poklonio se Joja duboko, i tek što nije čelom dodirnuo tablu stola, pijem, dakako, suviše, dakako, a što da ne pijem, to te pitam, imaš li ti uopće pojma zašto pijem kad pijem, a ja i ne pijem, ja ločem, čuješ li me, ločem, sve je to dotrajalo, non posso più, to,

– Ako je tako, a ti, brate, onda putuj, gledaj ti onu svoju »solidnu adresu« pa putuj, sretno, ja ostajem, rekao sam ti, ali to ne igra nikakvu ulogu, molim,

– Putuj, a ti, gospodine, putuj, samo kako, to je pitanje, ne znam, jesi li to večeras rekao ti ili je to citat po nekome, pitamo se, a kako se može, do vraga, otputovati iz sebe, to da mi objasnite, mladi gospodine! Kako mogu da otputujem iz sebe, kada ne mogu, to te pitam? Nisam, brate, u takvoj kondiciji! Ne vladam nervima! Glumim, to nisam ja, to je netko drugi, ja to ne glumim sebe, ja glumim neko drugo lice, razumiješ li, glumim loše, glupo, a ja subjektivno, ja sam sasvim par terre, sa nervima na kraju, non posso più,

– A tko od nas nije par terre s nervima i bez njih? Ja zar nisam? Jasno! I za nerve postoji valjda statička računica, i nervi imaju svoju krajnju granicu, svi smo mi i suviše razdraženi, pa nije to sve normalno što se s nama zbiva već godinama, no, dakle ipak, ali sve se na kraju ipak okrenulo na dobro, Joja!

S pogledom uperenim u strop, zureći visoko okomito nekud iznad svoje glave, Joja nije progovorio tvrdoglavo ni riječi.

– Što je, Joja, ne ćeš da govoriš? Kažem ti da je sve ipak dobro, svakako mnogo bolje nego što bi moglo da bude!

– Ma kako dobro, čovječe, ništa nije dobro,
 – Nije briljantno, priznajem, molim, a opet, sve je relativno,
 – Dakako, kako da ne, ali, vidiš, poslije kolebanja, trenutak-
 -dva, „da izgovori ili da ne izgovori, a šta tu ima smisla mile-lale,
 treba da izgovori, i to baš zato jer je sve tako kretenski glupo”, pa
 onda ipak nije izgovorio, izvukao se, e, tako, razmišljam, pa
 vidiš i sam, imam nekih briga,

– Vidim, kako da ne vidim, vidim da te nešto grize, preokupiran
 si nečim, ne ćeš da odgovoriš, ti si odsutan, ti i sam priznajesh da
 simuliraš kao da si prisutan, preokupiran si očito nečim, što je,
 Joja?

– Da, preokupiran sam, preokupiran sam svojim čankirom,
 glupo je, ali je tako, eto!

Kamilo ga je pogledao s iznenađenjem. Prošetao se do klavira,
 zapalio cigaretu i, vrativši se, ostao je stojeći kod stola.

– Rekao sam, čankir, Lu. II, Wassermann pozitivan, ni više ni
 manje, to, i to baš sad, dakle, na tom mladom letu veselimo se,
 dakle, čankir, gospodine,

– Kako, ne razumijem, Lu. II?

– Pa, brate, najnormalniji sifilis sa svim simptomima druge fa-
 ze, doslovno tako kao što u knjigama piše, ni više ni manje,

– I to u drugoj fazi, s neba pa u rebra, a zar to nisi znao?

– E, nisam, kako da nisam, odbolovao sam ga, bit će tome dvije
 godine, a što, bio sam svrabljiv i ušljiv, grebo sam se kao šugava
 mačka, šta je meni tada bio jedan čankir važan, liječio me nekakav
 felčer, izrezao mi je bubone na živo, vrlo važno, dao mi je nešto
 žive, pokvario mi probavu, proglasio me zdravim, nije bilo vreme-
 na za te gluposti, ratovalo se, bato, a sad sam se u Puli javio jed-
 nom doktoru, bečkom đaku, Švaberle, kadetaspirant, simpatičan
 dečko, početnik, drži još nešto do Hipokratove Prisega, uzeo me
 ozbiljno u ruke, on je taj koji je sklonio moj kopfcetl, iz samari-
 tanstva, smilio sam mu se, doznao je za moju historiju, još je u
 pubertetu, humanist, pustio me kao vrapca iz krletke, tako sam
 mogao da kidnem,

– O, moj Joja, bog te blagoslovio, no da, ono kad sam ostao
 izmasakriran kod Gródeka, noć prije kanonade, slučajno se de-
 silo, našla se tamo neka Madžarica iz ruskog frontnog bordela, a
 odmah, drugog jutra, usred one klaonice čitav je štab ostao u blatu
 kao isfaširana šnicla, a ja sam jedini izvukao lutriju, cvrčim,
 brate, u lazaretu doslovno kao rostbif u tavi, a onda, povrh
 svega još, prokapao je i moj kapavac na sve ono, a ona Madžarica
 bila je zapravo prva i jedina »javna ženska«, ako se tako može
 reći, u mojoj romantičkoj karijeri, no, dobro, poklonila mi cura triper

za uspomenu, i ona gnjavaža s mojim triperom bila je šala spram paraplegije koja mi je prijetila, dakako, ali ako je bilo, kao što kažeš, onda bi ipak najpametnije bilo da putuješ, ako možeš da dođeš do putnice, po mogućnosti smjesta, pa ipak u Švicarskoj . . .

– E, sad putuj, i to smjesta, sad sam momentano u rukama onog dobronamjernog mlâca, pa ni u Švicarskoj mi ne mogu dati drugo nego salvarzan, sad ću najprije odbolovati u Puli da se nekako rekuperiram – lege artis, a onda da vidimo, a dotle i ti da razmisliš, i tebi ne bi škodilo da te pregledaju u nekom pristojnom sanatoriju,

– Pustimo to, nije riječ o meni,

– Pa kako da nije, ta ne ćeš valjda ovdje ostati u ovoj ludnici? Eto, tako je to, to i tako, da, a to je upravo to, da nije to i tako, bilo bi ono i onako, a ovo ili ono, svejedno, podjednako glupo, mišolovka, prava pravcata mišolovka, ni sam ne znam što da radim, ništa ne znam, prazna mi je glava, divne perspektive, e, sjajno, a, na kraju, svršava komedija da čovjek sadi svoj kupus kao Candide, enfin on cultivate son jardin, a mislim, što da kažem, banalnije nije moglo biti, mala jedna Ciganka, i to poslije dvogodišnje apstinencije, cura u štampariji prala podove, ukrala gusku, ispekla je, radio sam onda u štampariji, tako, ha, ha, sjećaš li se, u Dugoju, odmah do Mondecara, visila je na zidu ogromna tabla, bijela porculanska, sa crvenim markantnim slovima, *MU dr Adalbert plemeniti Knežević, liječnik za kožne i spolne bolesti*, ne znam zašto, ona nas je tabla izazovno dražila, čudna alergija balavaca, a znam, jezivo sam strahovao pred tim prokletim luesom, prepao sam se stravično jednog voštanog odljeva u panoptikumu, luetično ždrijelo, razjedeno, ranjavo, nabubrile krvave usne, crvene, ogromne, kao zreli paradajzi, a mi smo u znak protesta ukrali onu tablu i sakrili je kod Svete Marije u korskoj klupi, odmah desno od porte,

– Sjećam se, drugog jutra osvanula je u *Novostima* notica: *Uandalizam. Nepoznati počinitelji skinuli su tablu vrlo uglednog našeg sugrađanina MU dr gospodina A. K., pak se Kraljevskom redarstvenom ravnateljstvu skreće pozornost da organi javnog reda i poretka treba da razviju veću budnost, kako bi se spriječili podobni ekscesi neodgovornih elemenata, koji u svakom pogledu škodje ugledu našega kraljevskog glavnog grada,*

– Malum omen, moj Kamilo. Sve što smo dosad izveli, sve je to kompromitantno po ugled našega glavnog grada! Ti ne, ti si rehabilitiran, ti imaš svoj signum laudis, ali ja, arnautski jatak, pa robijaš, pa, na kraju, dezertar, a sad još i austrijski vojnik s ovu stanu fronte, i sifilitičar, čestitam,

– Ne treba pretjerivati, će arrive, nije to nikakva tragedija, ne ćemo zato gubiti živce, sve su to još uvijek vicevi, čovječe,

– Vicevi, dakako, ne razumijem od svega ništa, kaže onaj moj mali doktor (a nije marinac nego kadet aspirant kod festungsartiljerije), da se varam, on računa s inkubacionim intervalom od najmanje tri godine, a ako je tako doista, zvuči sasvim blesavo, te ne može blesavije, baš doslovno blesavo, kao ono »za jedan časak radosti«, jer, ako sam uopće ikada od nečega bolovao kao od neke fiksne ideje, ako me je ikada progonila sjenka groze, to je bila sablast sifilitičke panoptikumske maske, o, Bože, u Fijumi, tamo su nas plašili kurdistanskim i abesinskim sifilisom, taj da razjeda čitavo tijelo kao guba, strepio sam godinama pred luesom, a, eto, ne ću da kažem da sam bio lakouman, obratno, moglo je biti rane jeseni, Jedanaeste, pa da, neposredno po povratku iz Pariza javio mi se nekakav osip, ali sasvim blage naravi, kao urtikarija, a što sam ja onda znao, tele, jedno sam vrijeme uopće patio od urtikarija, od sladoleda od jagoda, ili od vrganja, na primjer, nota bene, u ono vrijeme bio sam vezan sa Ženkom, i to sentimentalno, ostala je imuna, a moju Valeriju ustrijelili su ili objesili, a da se s Valerijom desilo da sam je inficirao, što bih bio mogao da poduzmem, da se objesim, vot eta žiznj čelovjeka, a čovjek, da, doista to zvuči luetično... Ona u Parizu zvala se Gilberta.

Zvala se Gilberta.

Zaboravljena, ispala iz mode, kao što se to zbiva da nešto ispadne iz mode, tiho, neprimjetno, zauvijek, jedamput davno, osamdesetih godina, utočište glasnih i nadasve slavni lirskih imena, a danas i ta taverna i slavna galerija njenih pjesnika, sve se to izvjetriilo na vihoru jedne dosadne pustinje koja se zove vrijeme. Staromodna, mala fladrijska taverna, do koje će slučajno zalutati po neka naročito znatiželjna inostrana lijepa duša sa Baedekerom u ruci, terasa, oleandri, u uzanoj čadavoj uličici oko Montparnassea, negdje odmah iza ugla kod Raspaila i Rue d'Assas, nedaleko od luksemburških vodokoka i bosketa, sva utonula u zelenkastoj rasvjeti plinskih svjetiljaka. U polumraku kod kase staklena kutija akvarija, gluhonijemi korzo srebrnih ribljih ljusaka i kao živo meso grimiznogorućih rasparanih škrga, nervozno ustreperenih od onog sasvim bezizglednog, uzaludnog, gluhonijemog kruženja po podvodnom perivoju, oleandri u cvatu, cherry brandy, glas gitare lirski prazno, sve natopljeno čežnjom mrtvih pjesnika za sanjarskim predjelima oblačnog arhipelaga, za lutanjem po mjesečinom oba-

sjanim oblacima, visoko iznad ove planete, za planinskim livadama, gdje pljušte srebrni glečerski vodopadi, dječaćki luckasto sanjarenje, bezazleno radosno cviljenje vizleta, djetinjstvo zapravo još uvijek...

Otkinuo se šegrt od štamparije, od svega što se zvalo fijumanska kalvarija, poletio kao karteča, za tri novelete isplatili su mu sto osamdeset i sedam lira, svečani nastup u *Corriere della sera*, stigao je u ovu malu tavernu iz zelenih daljina, preko ustalasanih njiva, uz drvorede jablanova, pojavio se, ušao je u literaturu, osjetilo se da je »netko« ušao, nije bio samo primijećen, nego baš, ušao je i to se čulo, sve miriše slatko po parfemiranom sapunu, po svježej prženoj kavi, srebrni zvuci sa tornja rasplinjujući se odbijaju kasne noćne sate. U maloj taverni sa mahagoni-oplatom, sa podom popločenim modro-bijelim holandskim pločicama, a na pločicama odvija se idiličan život malene holandske luke sa jedrenjacima, keramika u stilu »modern«, dječak, ponesen kovitlajem velikoga grada, u divnom zanosu, ah, tako jedinstvenog, nevinog, djevičanskog uspjeha, pomalo i poremećen od vrtoglavog ponosa, kao mlado grlo kad luckasto rže poslije prve pobjedonosne trke, nije se udavio u fijumanskoj žabokrečini, isplivao je, preplivao je sve Scile i Karibde, doplivao je s njuškom iznad vode u ovu tavernu sa sto osamdeset i sedam lira u džepu, u Pariz, ime mu je ovjekovječeno u milanskoj štampi, nije potonuo, ne će čitav umrijeti, ostat će iza njega spomenik da je tu bio i živio, da se nije izvjetrio kao bezimena prašina, cvjetaju kestenovi, žubori vodoskok, idilično odzvanjaju fijakerska kopita o granit, tiho se kreću karuce na gumiji, sinkope konjskih potkova, tu i tamo po koji klakson, tef tef, pjesnik pod svodovima katedrale, u sjeni mramornih stupova, tišina, u dnu apside kandilo, sve je na početku, na trijumfalnom početku, ni osamljenik ni bjegunac, ni »Samac u tuđini« (A. G. M.), pobjednik, gospodin Joja Dijak, na početku svoga puta, novelist koga štampa *Corriere della sera* u feljtonu sa komentarom da je riječ o prvijencu novog imena, o nepoznatom mladom Fijumanu, kome su vile nad kolijevkom prorekle blistavu budućnost...

U tamnonarančastoj rasvjeti čađave petrolejke, iz zelene tmine ispod rascvjetanih oleandara, dolepršala je bestjelesna sjenka plave žene u svilenoj bjelini. Tiha, vitka, šarmantna, s neizrecivo mnogo obzira, – »ako se gospodinu sviđa da minutu-dvije pročaska sa jednim nesretnim stvorenjem, sa jednim na smrt umornim bićem, kome baš ništa nije stalo hoće li već noćas sklo-

piti svoje oči, jer je sve stiglo na kraj staze, a ta je bila blatna, a ona, priznaje odmah kao u preludiju, eto, što joj je ulilo smionosti te se usudila da pristupi gospodinu: primijetila je, naime, da gospodin črčka stihove, a kako je i sama počela svoju karijeru pisanjem stihova, upustila se u ovu pustolovinu takoreći iz kolegijalne simpatije«.

Širokom gestom skinuvši svoj fjorentiski šešir s uzvijorenim pastelnoplavim vrpcama, ona je, kao da se s očitim olakšanjem riješila nesnosnog balasta, klonula do Joje, a zatim, vješto, napalet, sređujući poremećene kovrčice svoje bujne plave frizure, sa dvije-tri igle u ustima, produžujući započetu uvodnu riječ sada već mnogo intimnije, gotovo familijarno, ona se raščavrljala kako je u svojoj praksi srela malo ljudi, s kojima se od prvoga trenutka osjetila oslobođenom svih spona tako, kao, eto, na ovom sastanku sada s Jojom.

Igra njenih prozirnih, alabastrenih prstiju sa zlatnom masom guste mirišljive kose, njene jedinstveno tanke duguljaste ruke u zlatnom snopu bogate frizure, njene plemenite, divne lirske ruke tetovirane ljubičastim nitima, kao paučina tako svilenim, plavokrvnim, od najfinije holandske pergamene prozirnije, tako su prozirne bile vrhunaravne ruke ove kobne žene, koja će nad Jojinim udesom lebdjeti kao memento sve do onog dana kad se bude sroza pod vatrom smrtonosnih metaka kao prostrijeljena vreća.

Kako se smjestila, popravljajući još svilene pramenove na svom naprahanom vratu, ona je isto tako, moglo bi se reći vlasuljarski, dodirнула pramen Jojine kose sa dva svoja čarobna prsta, na kojima su zablistali nokti boje rosatih malina, nasmiješivši se šarmantno s prizvukom blage ironije, »neka gospodin dopusti da mu poravna dva listka lovorike na pjesničkom čelu, jer, vidi se, da je kao poeta laureatus ovjenčan, u trijumfu svog prvog uspjeha!«.

„Stigao je, jasno, u ovu tavernu kao hodočasnik, da se pokloni Verlaineovoj sjeni”, jer toliko je gospodica Gilberta već imala iskustva da se snađe s kime ima čast, sa kojom vrstom provincijalnih klijenata, koji godinama dolaze iz dalekih zemalja na poklonstvo lirskim Majstorima Krojačima, koji su u ovoj taverni krojili i skrojili sve modele lirske pariske mode od Drugoga Carstva do danas, kada ta poezija izdiše u posljednjim trzajima francuskoga ukusa in extremis. Da u pomalo razbarušenom, od svog prvog pariskog dana opojenom dječaku odgoneta šeprtlju, zbunjenog lirskog šegrta, to gospodici između mnogobrojnih drugih razloga zaista nije bilo teško već i zato, jer se i sama opržila na opasnom plamenu prvih, ah, tako varavih lirskih uspjeha.

Gospodica Gilberta nastupila je sa svojim pjesmama u jednom časopisu sa simboličnim imenom *Minuta*, kada se život pred njom bio razotkrio kao grimizna zavjesa usred zlatnouokvirene dvorane, gdje se našla na estradi pod slapom čarobne svjetlosti kao u snu, a njena slava nije potrajala zapravo ni pola minute, rasplinuvši se kao dim poslije prskavog vatrometa.

– O, dragi Bože, što ste vi dosadni, gospodice, pa što nas gnjavite, molim vas, tim svojim nazovidjevičanstvom, što vam sve ne pada na pamet, koga zanima danas vaše imaginarno djevičanstvo i to, da li ste s kime od nas spavali? Nikada vam nitko od nas nije izjavio da ste nadareni, ta znamo valjda čitati, draga, ovo vaše kverulantstvo miriše jasno i na podmuklu ucjenu, razumijete li, a ta rabota kašnjava je po francuskim zakonima, ako niste znali, i šta vi tu buncate kao da se tobože tu netko od nas poigrao s vama, i to još sa nekom skrivenom namjerom, što vam pada na pamet, to, što smo vas štampali u *Minuti*, pa to je bilo iz čiste samilosti, nije to nikakav dokaz da ste nadareni, bio je to pokus, tu vrstu pokusa vrši svaka redakcija, a što je svršio, nažalost, negativno, nije to naša krivnja, ali, molit ćemo lijepo, bez zle namjere, tim svojim pjesmicama možete još uvijek blefirati nekog poklonika vašeg genija u provinciji, u vašem Clermont-Ferrandu, na primjer, ali nas ne, nikako, i zbogom, ne želite li da se nadete pod bravom...

Gilberta je bila doista rodom iz Clermont-Ferranda, a kad je ona, još za života svoje mame, svršavala tamo trgovački kurs, tada, na glavnom trgu ispred teatra, onaj brončani Vercingetorix nije još bio zajahao svog kratkonogog paripa. Gilbertin lirski početak bio je, dakle, već i konac pjesme: djevojka se propila, nije imala šanse. Osim svojih djevičanskih ruku voštane princeze nije imala nikakve šanse. Suhonjava, slabašna, više blijedo banalna nego lijepa, »trapovjesno« bezlična, a opet zagonetno privlačna po magnetskoj tajni svoje utrobe, za jednu jedva primjetljivu nijansu sasvim neznatno razroka, djevojčica kojoj je otac u Offenbachovoj *Lijepoj Jeleni* statirao kao pijani Trojanac, a ona, ružičasti anđelak, bacajući ruže iz jedne košarice ispred lijepe Jeleni, zarađivala franak po predstavi, i to je bilo njeno djetinjstvo iza operetnih kulisa u Clermont-Ferrandu. Poslije svog poetskog brodoloma u *Minuti* zaljubila se u nekog Maronita, otputovala s njim u Libanon pa u Beirut, ali su je turske vlasti prognale kad su njenog Maronita uhapsili kao krijumčara valute, nikada ga više nije vidjela, a taj čovjek bio je jedini gospodin u nizu njene dugodišnje klijentele.

Na povratku iz Sirije, opet na ulici, recitirala je po kavanama svoje stihove, jedno vrijeme to je palilo kao apartna točka, pisala je i šansone, pjevajući vlastite kuplete, a onda je počelo sa plućima, lijevo pa desno krilo, bolnice, radila je kao kasirica po dućanima i po bioskopima, a zatim Alžir, Tanger, nargile, opijum, »pa i sada snabdijeva svoje mušterije raznim hašišima po želji i po izboru, a što se ljubavi tiče, ostala je romantična guska: činiti ljubav uz lirsko ljuljanje u gondoli, pričinja joj se da bi bilo najidealnije. Nikada nije bila u Veneciji, o tome gradu na lagunama sanja od svog najranijeg djetinjstva, pa i njeni prvi stihovi u *Minuti* bili su venecijanski, i kad bi je Joja poveo na izlet u Veneciju, bilo bi to idealno . . .«.

– Ljubav nije vještina! Ljubav, to je pitanje dara kao i poezija! Ljubavnici rađaju se kao i pjesnici. Ljubav ljudi loču, nažalost, kao pivo, a ljubav nije pivo, ljubav je nadahnuće, to je dar božje milosti, jer bez božje milosti beznadno glupo je spavati i s klericima, na primjer, dječaci, mladi bikovi, brekću od snage, a, opet, istodobno su tromi kao uškopljeni volovi, jer dok bi ih probudila i s mukom donekle ipak razdražila za ljubavnu igru, sve su to primitivci, bez fantazije, provincijalci, govedari, ne znaju nego za mužu, za vime i za mlijeko, dok bi ih, dakle, uspjela osloboditi kravarske klerikalne dresure, šta mislite, ova gospoda božji vitezovi razbrbljali bi se o svojoj teologiji, ne bi li zaimponirali svojim znanjem, i to kome, i to gdje, u krevetu, ha, ha, da li je ljudska volja slobodna, i kada čovjek griješi, da li griješi, jer mu je volja slobodna pa zato i griješi, jer se ne umije oteti đavolskim napastima, a ima i takvih teoloških teorija, da čovjek uopće ne griješi kad se predaje bludu, a to je čula od jednog pijanog ruskog kaluđera, koji je bio na putu u Jeruzalem, interesantna stvar, a vi ste duhom odsutni, gospodine, ja vam očito dosađujem?

– Nimalo, vi ste mi simpatični, kad vas ovako slušam sklopjenih vjeđa, boja vašeg glasa sjeća me jedne drage djevojke,

– A vi se, gospodine, niste rodili kao bludnik, vi ste romantik, neka vrsta klerika, čini se, vama je svaka, pa i najnevinija pomisao na razvrat gnusna,

– O, ne, varate se, draga,

– Ne varam se, vidim ja to po vašim očima, vjerujte mi, da li ste u poeziji spretni, to ne znam, ali što se ljubavne vještine tiče, uvjeren sam da ste diletant.

Zbunjen tonom i načinom šarmantne neznanke, smušen kaleidoskopom dojmova, betkrajnom masom čadavih prljavih ulica kojima je prokrstario jutros kao pseto bez marke, Monge, Claude Bernard, Bonaparte, „o, Bože dragi, tu je slikao Delacroix, tamo

St. Sulpice, ovdje taverna gdje je pijuckao svoj apsint Baudelaire, tamo stoji kuća gdje je slikao Daumier, i Daumier je bio litograf, radio je po štamparijama", Joja nije mogao da otkrije ni jednomu prikladnu riječ da odgovori ovoj prividno učtivoj i diskretnoj, a zapravo ipak nametljivoj ženi i, promatrajući je, pomislio je, »gle, pase lija kokošku", pa kako su im se pogledi sreli, osjetivši da bi bilo najbudrije da plati i da se otrese ove lukave napasti, zburnio se i nije odgovorio ništa.

– Ne, ne, ja vidim da vam dosadujem, ali ja umijem jezik držati za zubima, prekinula se u pola rečenice i ušutjela.

„Nema baš mnogo smisla ni to da se vlada kao primitivac", svladao se Joja, nasmiješivši se ljubazno svojoj partnerici, koja je, pročeprkavši po svojoj praznoj pompadurki da zapali cigaretu, konstatirala da joj je doza prazna.

– Vi niste pušač, zapitala je Joju s očitim iznenađenjem, kako je moguće da ima i takvog svijeta koji ne puši?

– Ne, nikada nisam osjetio potrebu za duhanom, to jest, u školi, na početku, en cachette, ali kasnije ne, nisam zapalio cigarete, ali možemo ih naručiti, pa kad je stigao kelner sa cigaretama, gospodica Gilberta riskirala je da naredi još i dva calvadosa, »cherry brandy, to je piće za usidjelice, calvados svakako je bolji od kirša, a najbolja je ruska votka, u Siriji peku neku poganu rakiju od badema, i Španjolci se razumiju u konjak, ali kraljica pića je ruska votka, ako gospodin nije okusio votke, dakle, to treba kušati bezuvjetno, garçon, dvije votke, molim«, a poslije druge votke ponovo se raspricala »kako je imala jednog prijatelja, Rusa, to je bio Rus iz Poljske, zapravo Poljak, i taj je pio votku kao vino, taj je mogao da ispije sam butelju votke kao flašu piva, a slušao je Bergsona, i nju je poveo jedamput na Sorbonneu da i ona čuje tog njegovog Bergsona, i šta mu je rekla, da ga davo nosi i njega i njegovog Bergsona', neizrecivo joj se pričinio glupim taj njen glupi Rus, a i onaj njegov gospodin Bergson, mora priznati, a bila je nadarena, labilnog karaktera, ne zna se zašto, ali karakter joj je oduvijek bio labilan, tako se čovjek rodi.

Stanka.

– Sve ima svoje tajne pa tako i ljubav, a tajna ljubavi naj-tajanstvenija je u mrtvačnici, uz odar, nikada ljudske usne nisu tako sočne, kao kada se ljubi uz mrtvo tijelo, to je valjda zakon naravi, tu se ljudsko meso topi samo od sebe kao camembert. Ljubiti uz mrtvo ljudsko tijelo divno je kao u Andersenovoj priči, jedinstveno, a tu ljepotu opjevala sam u svojoj prvoj pjesmi o

defloraciji pod vješalima: moj ukus je romantičan à la Berlioz! Najfantastičnije su boje sivog i maglenog svitanja, melankolična jutra su tragična, na smrt umorna bolesna jutra, potresno je kad se jadne boginje ljubavi vucaraju gladne ulicama kao hijene, to da vidim, da me netko naslika, a najnezemaljskija je vrhunaravna ekstaza, do koje se teško popeti, kao na visoku alpinsku planinu, kad nam je tijelo ustrepereno kao jasika, to je ekstaza vrele krvi, ne znam kakav je vaš ukus, gospodine, u tom pogledu, nema pravog, autentičnog orgazma bez pincete, krv, potočić tople krvi kada tiho cmilji po koži, to se u tom otkrovenju osjeća kao topla gusjenica da plazi po sisi, a svijest se pretvara u jednu jedinu krvavu suzu, ta kapljica opojnosti može se srknuti s onu stranu dobra i zla samo u krvi, ona se pali na jastuču krvavog prsta uz gorki okus morfija, treba samo liznuti mrvu marokanskog peluda od nekakve otrovne orhideje, nije skupo, za noć dvadeset i pet franka. Očito vam dosađujem, a kako bi bilo da popijemo čašu frappa, slobodno, pst, pst, garçon, Veuve Clicquot i dvije kave molim, a ja vam čini se da ipak dosađujem?

– Ma ne, rekao sam vam, drago mi je, ogradio se Joja vrativši se svojim mislima, a Gilberta je zašutjela, priljubivši se uz Joju kao da putuju u diližansi, „još je duga noć, može se i drijemati sa glavom na ramenu partnera, tako da se čuje kako diše, kako šuti, plava ga kosa dodiruje po obrazima, alabastrena ženska ruka jedne infantkinje, jedne čarobnice, u muškom toplom krilu, i tako putuju kao brat i sestra, pripijeni jedno uz drugo, kasno je, restoran je prazan, a čovjek ima briga po svoj prilici, međutim, ne će biti materijalne, plaća šampanjac, lake je ruke, naručio je i drugu flašu, i cigarete, a za Gilbertu guščja jetra sa tartufima, pa ako može i jedan escalope à la Stroganoff, dobar klijent, pjesnik, provincijalac...”

„Kakva je to civilizacija koja je i ljubav pretvorila u robu? To, što ova civilizacija trguje mesom robova, u redu, to je na kraju stvar robova više nego ovih Shylocka, ali prodavati vagine kao oštrige, i sve to uz pratnju gitare i orkestriona? Što se trguje katedrama i oltarima, sve je to majmunska igra spram ove blasfemije, da žena ima da legne i da se proda samo zato da bi jela guščja jetra sa gomoljkama i nekakav escalope à la Stroganoff? Pitanje je šta da se poduzme protiv ove merkantilizacije ljubavi? I ne samo ljubavi nego svega što se zove život čovjeka? Mnogo, mnogo toga trebalo bi brisati s ovog kurvinskog repertoara. Ne bi trebalo prodavati ni katedre ni oltare ni ljubav, a što znači uopće htjeti popraviti takvu jednu civilizaciju, kao što je ova danas? Da bi čovjek mogao da pristupi tome poslu, trebalo bi da ima ideja! I

uopće, na koji način da se ovo sve popravi? Nisu svi ovi recepti baš naročito jasni, bio bi to posao kritičkih pogleda na svijet, a ti su nervozni, poriču sve, kidaju sve, zgražaju se nad svime, obarajući sve, razaraju sve u mislima, to su negativni pogledi na svijet, i to, nažalost, samo u mislima. Ti pogledi na svijet fantaziraju kako bi bilo »bolje«, kada ne bi bilo tako kako jeste... Riječi... Jalove riječi... Megalomanija, kad čovjek misli da mu je poziv da razmišlja, to je očito pomanjkanje pameti kad čovjek misli da se svijet može popraviti mislima, a sve to što postoji i kako postoji nije od danas pogano i naopako, traje to već dugo dugo...”

Kod druge flaše frappéa, kada je ponestalo šampanjca, Gilberta je primijetila kako bi ipak trebalo krenuti. Iznad Luxembourgja javljaju se već prvi modrikasti leopardi na svijetložutim jezerima, „trebalo bi ribicu konačno upecati, praćaka se već suviše dugo, i moglo bi se desiti da se otkine sa udice i da sve ostane na ovom Stroganoffu, a onda gdje smo i na čemu? Pijuckala je cijelo večer whisky s nekim tipovima na Montparnasseu, ali su je ostavili na cjedilu, a Madame čeka na svoju taksu, tu nema šale, valja prirediti uz posao ozbiljno...”. Da joj ne bi ispala iz ruku već više-manje sigurna dobit, odlučila se gospodica da izigra svoju sigurnu kartu.

– Dajte mi svoju ruku, mili moj, molim vas da vidimo, prije svega, vašu životnu liniju, da vidimo kako to stoji s vašom životnom linijom, ona vam, eto, vidite, vijuga solidno kao velika rijeka, u nju utječu razne druge rječice, kao potočići, s lijeva i s desna, kao što se vidi, ali budite ljubazni, izvolite, pogledajte, ona teče tako veličanstveno kao Ganges, o, ovaj vaš imponantni Ganges nosi vas i valja sa sobom sve kao grandiozna poplava... .

Otklonivši s neobično intimnim stiskom Jojinu ruku sa svog vrelag bedra, položila je, cjelunuvši je predano kao robinja, na dlan svoje ljevice i, sagnuvši se, lutajući desnim kažiprstom po Jojinom dlanu, ona se odbila od ove pospane taverne na pustolovnu i romantičnu plovidbu uvijek mračnu, punu neizvjesnosti, kao što su mračne i neizvjesnosti pune sve čarolije oko ispitivanja ljudske sudbine. Kao zagonetna čarobnica, Gilberta se odjednom smrkla i, sabravši se da ne bi tmurnim predviđanjem zbunila svoga klijenta nečim što je očito ugledala kao nesumnjivu opasnost, ali što se tu, istog hipa, već i rasplinulo kao prijeteća oluja sa tmastim oblačinama kad nestaje kao priviđenje, ona je kao pre-

vladala krizu punu mnogobrojnih negativnih mogućnosti i, nasmiješivši se vedro, predala se optimističkoj prognozi punoj najsretnijih izgleda, »kako taj Jojin Ganges teče uprkos svemu ipak sigurno i pobjedonosno, sve do svog veličanstvenog estuarija, ulijevajuć se na kraju u beskrajno more vječnosti«.

– Eto, molim vas, gledajte, budite dobri, tu se nešto odvija, ne vidim jasno, kad kažem »doskora«, to jest, ne mislim na nešto što će se desiti sutra ili prekosutra, ali nije, nažalost, ni tako daleko, prijeti vam ipak tu neka opasnost sa desne strane, udar čudnih, nejasnih, ali svakako mračnih snaga, nešto će se dogoditi, iznenađa, kao udarac munje, ne, ne, najprije, dakako, udarac groma u vaše srce, to jest, vaše srce vi ste već poklonili nekome, ali to nije sudbonosno, to nije za vas ni fatalno ni definitivno, kao što se čini ni za onu osobu, a, eto, vidite, tu, ovaj udarac s desne nije sasvim osamljen, ima ih nekoliko, kao malo jato ptica, no to nije po život opasno, ovo jato ptica na obali vaše životne rijeke, nisu to nikakve sudbonosne ptičurine, sve će to ponijeti sa sobom vaš Guadalquivir, momentane brige vašeg srca, to je laka muzika, vaše dječjačko srce veselo kuca, ali tu, dalje, molim vas, gledajte, odmah, dakle gotovo istodobno, jedna za drugom, tu slijedi još jedna devijacija, ne će biti kobna, ali opasna svakako, neka vrsta poremećenja životnog toka, svakako, no, dobro, ali tok vaše životne snage, eto, teče i dalje, smiono, pobjedonosno, impuls vašega srca, vaše vlastite krvi, vaše volje, vaše inteligencije, vaše unutarnje vatre, pa to je pravi požar fantazije i temperamenta, sveti oganj krijesi se u vašim baršunastim očima, sve ćete vi to prevladati, život će poteći dalje velikim tokom, uznemirenim ritmom, sa prekidima, istina, ali, ipak, moćno, i to će da teče dugo, dugo, i, vidite, sve se to smiruje, kao što sam rekla, kao veliki Ganges, ogromna rijeka, ona dalje teče, o, Bože moj, kako dugo su živjeli vaši pređi, vi mora da ste zanimljivo lice, gospodine, vi ste svakako »netko«, i to ne samo u vašoj zemlji, vi ćete zablistati kao meteor, ne znam, možda u poeziji, možda u politici, fosforni trag vaše vatre ostat će još dugo da gori za vama, blistaju vam oči kao krijesnice, Bog je sam zapalio svjetiljku u vašim očima...

Šarmantna, duhovita, rafinirana, Gilberta uznastojala je da bude uslužna u svakom pogledu, i njene svetačke, astralne ruke uznemirile su čitavo Jojino tijelo, razigravši mu nerve – »pour vous soulager un peu« – kao strune na harfi, i pod dodirom Gilbertinih paučinastih prstiju on se predao njenom uspavljujućem brbljanju, a to je već bilo pomalo i pijano, njeno brbljanje, »kako čista srca i savjesti priznaje da ne voli svoje klijentele, smatra to poslom, vrši to pošteno, misli, ne ostaje dužna ni jednoj svojoj mušteriji,

radi po ugovoru, po želji, kako klijentela zapovijeda, na sve načine, francuski i arapski, orijentalno ili normalno, ciganski ili filistarski, ali ima potrebu da se ispovijedi, da izgovori jedamput slobodno što joj je na srcu, ne bi željela da se udvara, ali ako se u njoj uopće još krije neki mali plamičak koji bi mogao da zapalucne i da se zapali na krijesu nečijeg pogleda, to je ovaj njen slučajni sastanak s Jojom«.

– Molim vas, budite dobri, poklonite mi sebe, dodite, vjerujte mi, dragi, ne ćete požaliti, naučila sam neke stvari u Maroku, dođite ipak, imam ja jedan sasvim udoban pied-à-terre, vidjet ćete, nije banalno, kažem vam, poštenja mi, zaista, ozbiljna stvar, ne riskiram ni ja često, ne prodajem svoje osjećaje ako nisu iskreni, poklanjam svoje tijelo, to da, namirujem svoje mušterije solidno, pošteno, ali ljubav ne simuliram, a, vidite, vi mi se sviđate, čujte me, imam jedan začarani korjenčić ljubavnog eliksira, nije ništa opasno, ako ste slobodni, traje dvanaest sati, divna narkoza, a ovaj eliksir pretvara vam čitavu vašu krv u božansku kaskadu ljubavi, u zanosu sasvim ekstatične koji se ne gase, koji traju čitavu noć, prenijet ću vas sutra u nosiljci u vaš hotel, dragi moj mladi Adame, dođite, sagriješit ćemo kao onaj prokleti prvi par u raj.

Sagriješili su doista kao prokleti rajski par, i jedino čega se sjeca iz Gilbertine sobe bila je petrolejska svjetiljka na koloni od prozirnog zelenkastog kalcita, boje zlatne, boje zlatnog burgunca, boje pastelnozelenkaste ringlo-šljive s izbljedjelim ružičastim abadžurom, nabranim u sasvim sitnoj plisuri u obliku dekorativnog suncobrana, na kaminu, a ispred kamina stajao je paravan od petit pointa sa ljiljanima u punome cvatu.

Probudio se drugoga dana u predvečerje u hotelu, još uvijek u bunilu, sav izboden iglama, sa tjeskobnom glavoboljom. U bolnim grčevima proveo je čitavu noć na nekom davolskom klozetu, uzahnom kao kakva barokna nosiljka, na stubištu, u polukatu, a silazilo se do te slupane drvene, šarenom hartijom oblijepljene kutije stepenicama savinutim kao u sasvim usku puževu kućicu. Nikako nije mogao da otkrije u svom pamćenju kako se vratio u hotel. Kao kroz maglu nazirao je neke site, češagijom dobro iskefane blistave konjske stražnjice, bit će da ga je netko dovezao kočijom, kao da su ga nosili neki ljudi, a da li je to bila Gilberta ili neko drugo lice, nije mu bilo jasno. Pregledavajući svoju novčarku, izbrojao je svega dvadeset i tri franka, „zaračunala mu je znači sto franaka, to jest bili su dogovorili dvadeset za nju, a dvadeset za

njene marokanske miksture i šampanjac, a svakako dvadeset i tri franka, to mu je još preostalo za hotel i za povratnu željezničku kartu”.

– Šta je, Joja, trgnuo ga je iz misli Kamilo, ti si oputovao, daleko?

– A, ništa, razmišljam kako je to bilo s onom Gilbertom, ukrala mi je pedeset franaka, Martin u Pariz, Martin iz Pariza, davo neka je nosi, dragi, nego, legao bih, sklapaju mi se oči, spavao sam najviše sat-dva, a u pet imamo sastanak, treba tamo stići na vrijeme, ajde, budi dobar da me otpratiš, doviđenja...

(Konac Pete knjige.)

Miroslav Krleža